

Opplag: 3000
Omslagsfoto: J. P. Fruchet/NPS
Q-1020
BFD 2001

Barne- og familiedepartementet
Postboks 8036 Dep,
0030 Oslo
www.bfd.dep.no

Syn på ekteskap blant hinduer, buddhister, sikher, muslimer og kristne

Utredning av Berit Thorbjørnsrud



BARNE- OG FAMILIEDEPARTEMENTET

Utredningen er gjort av 1. amanuensis Berit Thorbjørnsrud
ved Senter for flerkulturelt og internasjonalt arbeid Høgskolen i Oslo
på oppdrag av Barne- og familidepartementet.
Forfatteren står ansvarlig for innholdet.

innhold

Del I – valg av ektefelle

Ett spørsmål – mange svar	4
Kontroll over seksualitet	5
Familie – individ	6
Selvbestemmelse/tvang	7
Hinduisme	10
Sikhisme	14
Islam	17
Iran	20
Pakistan	20
Afghanistan	21
Norge	21
Buddhisme	23
Kristendom	26
Den romersk-katolske kirke	28
Den ortodokse kirke	29
Den gresk-ortodokse kirke, Hi. Nikolai Ortodokse kirke	29
Evangelismos Tis Theotokou gresk-ortodoks menighet	30
Den russisk-ortodokse kirke, Den hellige apostellike fyrstinne Olga russisk-ortodokse menighet	30
Den serbisk-ortodokse kirke, Hi. Vasiliji Ostroski serbisk-ortodokse menighet	30
Kristne menigheter / menigheter bygd på bibelsk grunnlag	
Pinsebevegelsen	31
Smiths venner / Den kristelige menighet	32
Jesu Kristi kirke av de siste dagers hellige (mormonerne)	33
Den reorganiserte Jesu Kristi kirke av de siste dagers hellige	33
Læstadianske menigheter	34
Jehovas vitner	35
Den forente familie	35
Konklusjon	36

Del II – ulike syn på flergifte

Hinduisme	40
Sikhisme	41
Islam	41
Tidsbestemte ekteskap	43
Buddhisme	44
Kristendom	44
Konklusjon	45
Litteraturliste	46

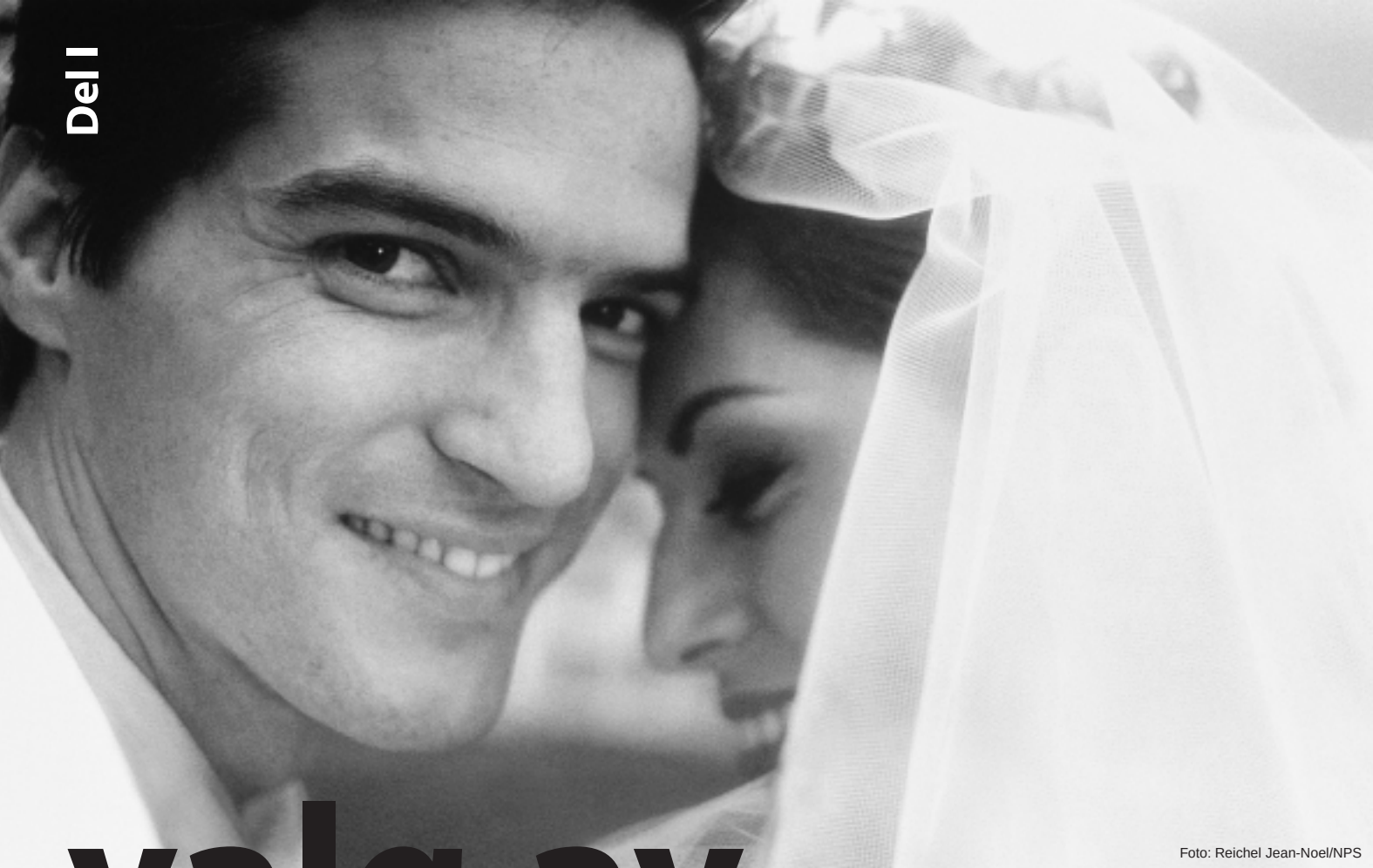


Foto: Reichel Jean-Noel/NPS

valg av ektefelle

Ett spørsmål – mange svar

Hinduisme, sikhisme, buddhisme, islam og kristendom representerer alle komplekse og mangetydige læresystemer, som danner utgangspunkt for svært varierte praktiske utforminger. Det eksisterer derfor ikke noe entydig svar på spørsmålet om hvem som kan kontrollere ekteskapsinngåelse blant de troende innen noen av disse religiøse gruppene. I praksis finner man hele spekteret av ekteskap, fra de som helt og holdent er inngått under foreldrenes / slektens kontroll, til de som er selvstendig valgt av den individuelle kvinne / mann. Ulike typer av forhandlinger og kompromiss mellom foreldre og gifteferdige barn synes imidlertid å være det typiske for den tradisjonelle utformingen av ekteskapsinngåelse blant hinduer, buddhister, sikher, muslimer og blant kristne bosatt i for eksempel Midtøsten og Asia.

I denne innledningen vil det bli lagt vekt på å diskutere ekteskapet innenfor slektsbaserte samfunn, eller blant grupper som har sin opprinnelse i slike. Når kristne trekkes fram i denne sammenhengen vil det hele tiden dreie seg om kristne grupper enten bosatt i denne typen samfunn eller som har sin opprinnelse fra slike. Kristne kirker / menigheter etablert i Norge – med et flertall av etnisk norske medlemmer vil bli behandlet i avsnittet om kristendom (s. 25).

Til tross for at både hinduisme, sikhisme, buddhisme, islam og kristendom er tekstbaserte i den forstand at de alle har et fundament i hellige tekster, gir likevel ingen av tekstene noe klart «fasitsvar» på hvordan ekteskap skal inngås (dvs. hvordan man skal finne en ektefelle). Disse tekstene kan heller ikke studeres løst fra hverken religiøs eller sosial praksis som kan være innfluert ikke bare av mer eller mindre religiøse tradisjoner uten tekstlig basis, men også av sosiale faktorer som økonomi, utdanning, bosted (land, by / landsbygd), eller av andre familiære og individuelle faktorer.

Selv innen islam som har en hellig bok – Koranen som sitt viktigste utgangspunkt, og som har en religiøs lov – sharia, som tilsynelatende gir relativt konkrete regler for akseptabel adferd, – eksisterer det i realiteten store variasjoner mellom ulike muslimske gruppers religiøse tenkning og praksis. Innen islam eksisterer det riktignok et klart ideal om enhet, dvs. at en trosutforming og en praksis er den korrekte for alle muslimer, men det eksisterer likevel mange ulike ideer om hva dette idealet egentlig består i. Ifølge Mortimer bør man derfor ikke spørre «hva islam sier», men snarere om hva ulike muslimer tenker og gjør i ulike situasjoner (1981:18).

Denne variasjonen er enda mer uttalt innen hinduisme som snarere enn å betegne en religion, kan sies å omfatte et konglomerat av ulike indiske religiøse tradisjoner. Hinduisme som fenomen er i utstrakt grad fleksibel og inkluderende, og for majoriteten av hinduer er det en uproblematisk selvfølge at det å være hindu kan romme mange variasjoner. Karakteristisk nok anvender flere et begrep om hinduisk «– unity in diversity» (Menski 1981:182).

Kontroll over seksualitet

Kontroll over seksualitet og dermed biologisk reproduksjon representerer et viktig tema innen både buddhistisk, hinduisk, sikh, muslimsk og kristen lære og praksis. Innen buddhisme utgjør kontroll over seksualitet i form av avholdenhet (og moderat askese), den ypperste veien mot åndelig opplysning. Ekteskap og familieliv ansees å tilhøre den verdslige sfære som man egentlig skal frigjøre seg fra. Men for de som velger ekteskapet som livsvei, slik det absolutte flertallet faktisk gjør, tilbyr likevel buddhistiske tekster veiledning for moralsk livsførsel. Innen hinduisme og sikhisme understrekes imidlertid ekteskapet som den korrekte religiøse livsvei og ekteskaps-

inngåelsen representerer en hellig handling. Selv de hinduer som senere velger en asketisk vei, forutsettes å ha levet et familieliv som de forlater først etter at omsorgspliktene for barna er fullført. Både i den katolske og i de ortodokse kirkene representerer sølibatet et sentralt ideal, og medlemmene kan velge mellom et liv i sølibat i klostre og ekteskap og familieliv. Det absolutte flertallet velger imidlertid det siste. Muslimene har derimot intet ideal om livslangt sølibat, og framholder også ekteskap som det rette for alle. Ifølge profeten Muhammed representerer faktisk ekteskapet en religiøs plikt.

Med dette som utgangspunkt blir også reguleringen av hvem som skal ekte hvem, når det kan skje og hvordan det skal skje, uhyre viktige temaer for hinduer, sikher, muslimer og kristne. I praksis viser det seg at også for buddhister, om enn i varierende grad, representerer dette fundamentale spørsmål.

Blant de som betrakter ekteskapet som den rette vei, blir det også viktig å kontrollere utenomekteskapelig seksualitet, som betraktes som svært negativt særlig innen hinduisme, sikhisme, islam og kristendom. Seksuell ærbarhet knyttes intimt til en persons (særlig til kvinners) sosiale verdi, og ulike former for segregasjon ansees derfor som nødvendig for å holde kjønnene atskilt. Dette begrenser også de unges muligheter til selv å møte potensielle partnere, og støtter således opp under behovet for foreldre-arrangerte ekteskap.

Familie – individ

Buddhisme, hinduisme, sikhisme, islam og kristendom har alle et klart fokus på individets forhold til det hellige; det er individet som skal nå frigjøring / opplysning, frelse eller paradiset. Men samtidig understrekes det kollektivistiske, dvs. individets plass innen en familie eller en større sosial gruppe som helt essensielt. Selv om individet synes å ha en klarere utforming innen buddhisme bør likevel en som ønsker å velge den ypperste vei – klosterlivet, innhente sine foreldres tillatelse på forhånd. Blant kristne kan derimot det å velge å gå i kloster på tvers av foreldrenes ønsker bli betraktet som et bevis på seriøsitet. Men innen for eksempel den koptisk-ortodokse kirken i Egypt tillates ikke en mann å bli munk hvis hans far er død, han selv er eldste sønn og dermed ansvarlig for familien.

Innen disse religiøse gruppene vektlegges forøvrig kontinuerlig betydningen av familie og slekt, og individet tillegges først og fremst verdi som medlem av et kollektiv. Dette innebærer ikke at personer ikke forventes å utvikle en egen individualitet eller personlige evner, vilje, ønsker el.l., men at de forventes å forhandle om sine livsvalg innen familiegruppens organisasjonsrammer og ha dens beste som sitt utgangspunkt.

Den tradisjonelle familien struktureres gjennom prinsipper om kjønn og alder. Mann og kvinne framstilles generelt som en samarbeidsenhet bestående av to mer

eller mindre likeverdige, men komplementære partnere. Mannen tillegges imidlertid prinsippielt den avgjørende autoritet selv om ansvaret for den praktiske utformingen av familielivet svært ofte tillegges kvinnen. I forhold til barn tillegges foreldrene ikke bare en utstrakt myndighet, men også svært omfattende omsorgsplikter. Barn på sin side forventes ikke bare å adlyde og respektere sine foreldre, men kanskje i enda sterkere grad å vise tillit til sine foreldres avgjørelser. Det å sikre sine barn gode ekteskap inngår som en del av foreldreppliktene (også innen buddhisme). I kraft av status, alder og livserfaring, har de tradisjonelt blitt ansett som bedre egnet til å kunne vurdere ikke bare sine barns interesser og behov, men også hele familiens interesser sett som en enhet.

Det er gjennom å inngå ekteskap og stifte familie at det absolutte flertallet innen disse fem religiøse gruppene opplever å realisere seg som hinduer, sikher, buddhister, muslimer og kristne. Likevel representerer ekteskapet i mindre grad en relasjon mellom to individer enn en relasjon mellom to familier. I religiøse tekster og / eller innen religiøs praksis er det ofte ikke individet, men relasjoner – særlig innad i familien som fokuseres. Og familierelasjonene reguleres av religiøse idealer som autoritet / omsorg og tillit / lydighet / respekt. Hvis en ungdom motsetter seg en partner utvalgt av foreldrene, kan dette derfor oppfattes ikke bare som et uttrykk for ulydighet, men som et uttrykk for manglende tillit, respekt, og rett og slett manglende kjærlighet til foreldrene.

Selvbestemmelse/tvang

I lys av dette er det klart at begreper som selvbestemmelse / tvang kan være vanskelige å anvende på en meningsfull måte. Disse begrepene forutsetter langt på vei en ide om et autonomt individ som grunnenhet, noe som i liten grad eksisterer eller ansees som ønskelig å skulle eksistere blant flertallet av medlemmene i disse gruppene som snarere idealiserer kollektivet. Men ut fra hva som evt. er nedfelt i hellige tekster, og hva som debatteres innen de ulike trosfellesskapene, så kan det synes nyttig å skille mellom tre ulike nivåer av selvbestemmelse:

- 1) Sønner / døtres rett til å gi eller holde tilbake sitt frivillig samtykke.
- 2) Deres rett til selv å velge en som foreldrene kan akseptere.
- 3) Deres rett til å velge en partner som foreldrene ikke aksepterer.

Ekteskap inngått etter alle disse tre nivåene eksisterer blant alle de fem religiøse gruppene som her er tema. Men det er innlysende at alternativ 3) bryter ikke bare med de sosiale og økonomiske prinsipper som tradisjonelt har regulert familielivet, men også ofte med sentrale religiøse idealer. Det er sannsynligvis i slike tilfeller man finner de vanskeligste konfliktene.

Begrepet om selvbestemmelse – uansett nivå, må dessuten vurderes i forhold til

ulike syn på minimumsalder for ekteskapsinngåelse. Tillates barne-ekteskap, er det klart at samtykkeretten kan bli fiktiv.

Alle disse formene for selvbestemmelse debatteres imidlertid i økende grad, og ved å gå inn på internet (f.eks Sikhnet eller Hindustan.net), kan man få et innblikk i hvor varierende synspunkter som eksisterer blant troende – og selvfølgelig svært ressursterke ungdommer, både i for eksempel India og blant de som har emigrert til vestlige land.

For en ung mannlig hindu bosatt i USA, som arbeider som data-ingeniør, kan det således være utenkelig å velge ektefelle selv. I følge hans brev (S.K. 1 / 9-98, Hindustan discussion on marriage, Hindustan.net), hadde foreldrene tidligere funnet en partner til ham som han hadde godtatt, og forlovet seg med. Imidlertid hadde familien kommet i konflikt, og høyest motvillig hadde han måttet bryte med en forlovede som han ennå ikke hadde sett, men som han hadde lært å bli glad i gjennom brev og telefonsamtaler. Nå var foreldrene i ferd med å velge ut en ny partner til ham og han var fortvilet ved tanken på at en ukjent person skulle erstatte den opprinnelige. Men som han skriver: det er utenkelig å finne en partner på egen hånd og «mine foreldre ville nesten få hjerteattakk». Blant de andre innsenderne varierer synspunktene fra at «dating-baserte» ekteskap har elendige prognoser og ender i bare problemer (se f.eks. Jai Maharaj 13 / 8-98, eller B 14 / 8-98, samme sted), til de som blankt forkaster ekteskap under enhver form for press, og hevder at man må anvende minst ett år for å bli personlig kjent før man gifter seg (se f.eks. PK 30 / 8-98, samme sted). Parallelle diskusjoner finner man blant kristne i for eksempel Egypt (se Thorbjørnsrud 1999).

Et annet viktig perspektiv på diskusjonen om selvbestemmelse / tvang, er også den økende tendensen til at ekteskapsinngåelse i seg selv har blitt et problem. Uansett hvem som skal ta den endelige avgjørelsen synes det å finne en partner å ha blitt vanskeligere. Tradisjonelle slektsnettverk eller ekteskapsformidlere synes ikke lenger å være tilstrekkelige. Det har derfor vokst fram en enorm mengde ekteskapsbyråer og ulike former for ekteskapsannonser. Slike tilbud florerer i aviser, blader og på internet. Blant folk diskuteres ekteskap svært ofte som et problem, og det representerer et klart stressmoment både for mange unge og deres foreldre. Konsekvensene av dette i forhold til selvbestemmelse / tvang er imidlertid uklare.

Alle medlemmene av disse fem trosfellesskapene lever innen stater som har vedtatt spesielle familielover som kan være mer eller mindre i samsvar med religiøse prinsipper og / eller regler. Skal man vurdere spørsmål om selvbestemmelse / tvang må man også ta eksistensen av slike lover i betraktning. India har for eksempel en statlig familielov som eksplisitt forbyr tvangsekteskap og definerer en høy minimumsalder for inngåelse av ekteskap. Spørsmålet er imidlertid i hvilken grad en stat, for eksempel den indiske, har ressurser til å kontrollere at loven følges, og i hvilken grad den har definert sanksjoner for brudd på familielovgivingen.

Innen muslimsk lov – sharia, er det et klart rettsprinsipp at begge de potensielle ektepartnere skal gi sitt frivillige samtykke. Kirkerettslig er et ekteskap inngått under tvang ugyldig. Men spørsmålet blir igjen hvorvidt det defineres noen sanksjoner for de som evt. bryter med dette prinsippet. Forblir en slik overtredelse en sak mellom overtreder og Gud, eller er dette også en sak for det sosiale fellesskapet i denne verden? Samtidig må potensielle sanksjoner mot slike overtredelser vurderes i forhold til relevante sanksjoner han / hun som oppjonerer mot foreldrenes avgjørelser kan risikere. Risikoen for utstøtelse av familien og det større sosiale fellesskapet kan oppleves som langt mer avgjørende for den unge, enn kunnskapen om at foreldrene kan risikere straff i det hinsidige, eller evt. en rettslig dom etter flere års ferd gjennom et rettssystem. Dermed blir de ulike partene i en evt. konflikt om ekteskapsinngåelse også tvunget til å ta egne og motpartens sanksjonsmidler i betraktning.



hinduisme

Hinduisme er et relativt nytt begrep. Hindu var opprinnelig en betegnelse på en indi-er, men i løpet av det 19. århundre ble begrepet hindu til en tilhenger av hinduisme som så for første gang ble oppfattet som en religion. Men fortsatt representerer hinduisme snarere et konglomerat av ulike indiske religiøse retninger med visse grunnleggende fellestrekk, enn egentlig en klart definert religion. I dag anslåes det totale antallet hinduer til å være ca 800 millioner .

Hinduisme er ikke institusjonalisert, den har ikke et sentralt religiøst råd eller et fast definert hierarki som avgjør lærespørsmål. Man har lærde som fortolker læren og prester som utfører rituelle handlinger, men man har ingen sentrale institusjoner som utdanner slike religiøse eksperter.

Hinduisme rommer en ca 3 500 år gammel teksttradisjon, men selv om noen tekst-samlinger oppfattes som viktigere enn andre, eksisterer det ikke en autoritativ tekst-kilde. Man har heller ikke en religiøs lov. I enkelte publikasjoner fokuseres det på Manus lover (nedtegnet ca 2–300 år e.Kr.) som det dominerende verket om ekteskap / familieliv, men i realiteten er dette bare en av kanskje hundre slike lovtekster (dhar-

mashastras). Ifølge religionshistoriker Knut Jacobsen (universitetet i Bergen), kan man derfor ikke anvende Manus lover for i dag å forklare hinduers ekteskapspraksis (se også Menski 1981:184). Snarere synes ifølge Jacobsen, ulike gudepar å fungere som modeller for for hva som ansees som det mest korrekte hinduiske ekteskap.

I tillegg til ulike lovtekster og gudfortellinger finner man både skriftlige og muntlige tradisjoner av stor betydning for hinduisk tenkning om ekteskapet (Jacobsen & Wadley 1977:120).

Innen hinduisme finner man en ide om mannens fire livsstadier –ashramas (etter barndom): som student, husfar, skogseremitt og til sist som asket. Det forutsettes imidlertid at mannen skal ha gjennomgått stadiet som husfar før han hengir seg til kontinuerlig religiøs fordypning. Det absolutte flertallet av menn forblir imidlertid husfedre til sin død. Hinduiske kvinner kan også bli asketer, men det eksisterer ikke en tilsvarende ide om livsstadier for dem. Kvinner tenkes først og fremst som hustru og mor, og som den som driver et hushold. Faktisk synes menn å anse kvinnen som selve inkarnasjonen av husholdet (Lesley 1989:139). Ifølge Jacobsen & Wadley dominerer forestillingene om kvinnen som hustru og mor hinduisk tenkning om kvinner (1977:125). Det er gjennom å påta seg denne typen ansvar at kvinner oppnår religiøs fortjeneste (merit). Med andre ord, ekteskap representerer for hinduer en måte å leve ikke bare som sosiale, men også som religiøse personer. Menski formulerer det slik: «Det å gifte seg for dem, representerer mer enn en kontrakt mellom to individer; det har i lys av det hinduiske begrepet dharma (rett / orden), implikasjoner for verden i sin helhet» (1981:196). Ekteskapsritualene er ment å plassere de to – ikke bare i en sosial kontekst, men også i en kosmisk, og vise dem at de er deler av mikro– og makro-konstellasjoner, og dermed tvinge dem til å vurdere andres behov like mye som sine egne (ibid:199).

Selve ekteskapsinngåelsen omfatter et rituale med ulike religiøse og symbolske elementer, og en offentlig fest hvor ekteparet anerkjennes offentlig som en enhet. Brudeparet må ha vitner som helst velges blant eldre mannlige slektninger eller blant lokalsamfunnets ledere. Det er selv innen indisk lovgiving ingen krav om obligatorisk registrering av ekteskapet, men av hensyn til problemer i forbindelse med skilsmisse, arv, osv. synes det å være en økende tendens til at dette gjøres.

Søken etter en ektefelle foregår gjennom personlige nettverk, tradisjonelle formidlere, profesjonelle byråer, annonser, internet, osv. Dette følges så opp gjennom gjensidige familievisitter, hvor ikke minst den potensielle brudens svigermor vil vurdere den unge kvinnen som svært ofte vil ble et nytt medlem av hennes eget hushold. Viktige kriterier for utvelgelse er hinduiske incestregler (partene kan ikke være nærmere i slekt enn tremenninger), kaste (som offisielt ikke finnes i India), geografisk tilhørighet, økonomisk bakgrunn, familiens rykte, partenes personlige karakter og utseende, partenes horoskoper, – og i hvilken grad de to liker hverandre.

Forelskelse ansees generelt ikke som et kriterium, og det næres snarere en utbredt skepsis til å inngå ekteskap på et slikt grunnlag, ihvertfall hvis ikke andre kriterier ansees innfridd.

Den endelige avgjørelsen forutsettes å være et familieansvar. De unge ansees generelt å ha rett til å akseptere eller forkaste en foreslått partner, men i hvilken grad denne retten vil ha noen praktisk realitet vil avhenge av mange ulike faktorer; familiens økonomiske stilling, sosial status, utdanning, ulik vektlegging av foreldrenes autoritet, og individuelle særtrekk og forhandlingskompetanse hos de forskjellige familiemedlemmene. Generelt kan det synes som om urbane ungdommer har større muligheter til selvbestemmelse enn ungdom på landsbygda, utdannede enn ikke-utdannede, velstående mer enn middelklasse, osv. Urbane og ressurssterke ungdommer har dessuten langt større muligheter til selv å treffe potensielle partnere gjennom utdannelsessystemet og gjennom lønnsarbeid. De får større erfaringer med det motsatte kjønn, og kan bli langt mer bevisste på hvilke egenskaper de selv ønsker hos en partner. Slik kontakt kan resultere i såkalte kjærlighetsekteskap, dvs. grunnet på partenes valg av hverandre. Flertallet av disse vil likevel framstå som arrangerte ekteskap, eller såkalte arrangerte kjærlighetsekteskap. Det vil si at foreldrene har fått anledning til å godkjenne den utvalgte mer eller mindre etter sine egne kriterier, og deretter har overtatt det formelle ansvaret for ekteskapsinngåelsen slik at den framstår som arrangert. Å gifte seg mot foreldrenes eksplisitte vilje forekommer, men konsekvensene kan da bli så omfattende at det absolutte flertallet vil nøle sterkt med å gå til et slikt skritt. Ved å akseptere et arrangert ekteskap så vet de unge at foreldrene forblir ansvarlige for hva som måtte skje, dvs. hvis ekteparet får problemer av en eller annen art, er foreldrene forpliktet til å forsøke å løse problemene. I samfunn uten noen form for offentlige velferdssystemer utgjør familien det viktigste økonomiske sikkerhetsnettet. I tillegg forventer de fleste at andre typer problemer kan oppstå og de ønsker derfor å ha familien som støtte. Men allerede ved kjærlighetsekteskap som foreldrene aksepterer kan dette sikkerhetsnettet svekkes. Argumentet vil da gjerne være at «hvis man vil ta ansvaret for å velge selv, må man også ta ansvaret for konsekvensene selv». I de tilfeller hvor de unge velger mot foreldrenes eksplisitte vilje, kan sanksjonene bli svært drastiske og omfatte full utstøtelse av hele slektsnettverket, med alle de konsekvenser dette innebærer både økonomisk, sosialt og emosjonelt. Slik professor i indisk historie Pamela Price (Universitetet i Oslo) uttrykker det: Uten familie er man, særlig på landsbygda, rett og slett ingen.

Alle hinduer bosatt i India er underlagt den statlige «Hindu Marriage Act» av 1955, som gjelder alle statsborgere unntatt muslimer, jøder og kristne. Denne loven fastsetter minimumsalder for inngåelse av ekteskap til 18 for kvinner, og 21 for menn (seksjon 5, § 3). Den stadfester retten til å gi eller tilbakeholde sitt samtykke (5, § 2), og ekteskap inngått under tvang kan annulleres etter gitte rettsprinsipper.

Familieloven definerer visse sanksjoner (mulkt), men generelt vil en sak hvor tvang aksepteres å ha forekommet bli overført til strafferetten. I de tilfeller hvor ekteskapet allerede er fullbyrdet, kan den skadelidende søke erstatning gjennom sosialloven.

De som inngår ekteskap på vegne av barn kan straffes med en mulkt eller 15 dagers fengsel (Seksjon 18, § 1).

Indiske hinduer har dermed i prinsippet juridisk beskyttelse mot tvangsekteskap (og barne-ekteskap), men denne kan i praksis være fiktiv. En stor andel av befolkningen er analfabeter, og en enda større andel synes å være uvitende om lovens eksistens eller relevans for dem selv. Det indiske rettssystemet lider dessuten under ressursmangel, og saker kan utvikle seg til å bli langvarige og kostnadskrevende prosesser. For å kunne reise en slik sak – mot sin egen familie, må saksøker ha økonomiske midler og nettverk uavhengig av familien. I tillegg vil et slikt søksmål selvfølgelig bryte med all familie-ideologi. I praksis vil derfor slike sanksjonsmidler sannsynligvis begrense seg til de mest ressurssterke.

Med andre ord, det er vanskelig å finne noen legitimering av eksplisitt tvang blant hinduer generelt, men det er allikevel klart at prinsippet om samtykke i praksis kan være fiktivt. Samtidig er det også helt klart at ekteskapsinngåelse er gjenstand for forhandlinger, – at ihvertfall arrangerte kjærlighetsekteskap er mer akseptert enn tidligere, og ikke minst – at hele ekteskapet som tema er under debatt.



sikhisme

Sikhismens grunnlegger var Guru Nanak (1469–1539 e. Kr.), som levde i India. Han ble etterfulgt av ni guruer. Guru Nanaks lære og de etterfølgende guruers fortolkninger av denne, ble samlet i den hellige boken Guru Granth Sahib. Etter den niende guruens død (1708), ble skriftene tillagt en ny og sterkere betydning. Ikke bare skulle tro og religiøs praksis samsvare med den hellige boken, men boken som fysisk objekt skulle æres fordi den i seg selv rommer guruenes guddommelige inspirasjon og sikrer deres fortsatte «tilstedeværelse» (Foy 1978:265). Guru Granth Sahib må derfor være tilstedet i alle sikh templer (gurdwara), og i alle sikh ritualer uansett hvor de måtte finne sted.

I dette århundret har sikhene organisert flere «komiteer» (takhat) som har søkt å systematisere hva det vil si å være sikh. Sikhisme har også blitt knyttet opp til en politisk kamp i India, og sikhene har egne politiske organisasjoner. Sikhenes ekteskapsrituale – anand karaj, ble anerkjent i 1909 etter langvarig kamp, og har siden blitt et viktig symbol på deres identitet som separat gruppe (Reichelt 1998:33). I følge Reichelt:

«Ved å praktisere ekteskapsritualet aksepterer en sikh at han / hun er del av gruppens tradisjonelle normer, og bekrefter med dette sin plass i fellesskapet» (ibid:112).

Sikhenes religiøse mål er «å bli fri fra den evindelige gjenfødslen, samsara, og bli ett med den ene kosmiske kraften, i sikhismen kalt bl.a. Akal Purakh» (Reichelt 1998:91). Dette målet gjenfinnes i sikhenes brudesymbolikk. Gjennom rett praksis og kjærlighet til sin brudgom, oppfattes bruden å frigjøre seg fra kjærlighet til materielle ting, hennes ego opphører gradvis, og hun vil oppdage en gjennomgripende kjærlighet til det guddommelige ene.

«Dette utgjør en selvrealisering hvor mennesket ser seg selv i den store kosmiske sammenheng. Ved denne oppnåelsen lever individet i sannhet, godhet, frihet og kjærlighet, det er her det oppnår fred og blir en brahman-giani» (et menneske som har oppnådd den guddommelige visdom og kjenner Gud) (ibid:92).

Ekteskap og familieliv understrekes både som menn og kvinners plikt (dharma) på jorden, og oppfattes å inngå i en større kosmisk enhet (ibid:95). Ekteskapet representerer med andre ord en helt essensiell del av sikhers liv og det er innlysende at valg av ektefelle dermed blir et viktig tema. Tradisjonelt har sikhene praktisert arrangerte ekteskap og selv om dette har forandret seg noe, synes det fortsatt å representere den mest ansette ekteskapsformen.

I prinsippet praktiserer sikhene religiøs endogami, dvs. de gifter seg kun med andre sikher. Til tross for at sikhene egentlig er motstandere av kastesystemet, praktiserer de generelt også kaste-endogami. Derimot praktiserer de eksogami i forhold til gotra, dvs. egen klan som representerer en underavdeling av kaste. Sikher gifter seg dermed ikke med nære slektninger. Andre viktige kriterier er partenens utdanning, alder, økonomi, yrke, utseende og personlig temperament (ibid:43). Både menn og kvinner skal ideelt være jomfruer når de gifter seg, men i praksis representerer kvinners rykte som seksuelt ærbare et viktigere kriterium enn menns tilsvarende.

Barne-ekteskap er forbudt, og en jente skal først gifte seg når hun er fysisk og mentalt moden (ibid:77). (Sikhene er forøvrig underlagt samme «Hindu Marriage Act» som hinduene). Ansvaret for å sikre sine barn gode ekteskap defineres som en del av foreldrenes omsorg, og valg av partner ansees i høy grad som et familieanliggende. I den grad foreldrene arrangerer ekteskapet, tillegges de også fortsatt ansvar for sine barns framtidige ekteskaplige liv. Ifølge Reichelt er det i dag en ny tendens til at ungdom i økende grad involveres i beslutningsprosessen ved valg av ektefelle (ibid:121). Ved tradisjonelle ekteskapsinngåelser kan det skje at de tilkommende ektefeller ikke treffes før under selve forlovelsen, men blant mindre tradisjonelle, er det ikke uvanlig at de unge treffes flere ganger på forhånd.

Sikher generelt oppfatter ikke forelskelse som et godt eller akseptabelt grunnlag for ekteskap (ibid:121). Men som en konsekvens av utdannelsessystemet og nye typer karrierer møtes unge menn og kvinner i større grad enn tidligere, og dette bidrar til en økning av såkalte kjærlighetsekteskap eller arrangerte kjærlighetsekteskap. Foreldrene aksepterer de unges valg og overtar det formelle ansvaret slik at det uansett utgangspunkt framstår offentlig som arrangert. Hvis foreldrene nekter å akseptere en «selvvalgt» partner, og en sønn / datter allikevel gjennomfører prosjektet vil risikoen for brudd og utstøtelse med de tilhørende konsekvenser, være de samme som for hinduisk ungdom.

islam



Islam har sitt utgangspunkt i de åpenbaringer Gud gav profeten Muhammed, og som senere ble nedtegnet i Koranen. Koranen representerer en ubestridlig autoritet for alle troende muslimer selv om de i praksis kan fortolke den på varierende vis. En annen viktig kilde utgjør hadith-samlingene: profetens praksis (sunna) som etter hans død ble nedtegnet i såkalte tradisjoner (hadith), dvs. fortellinger som etter bestemte rettsprinsipper har blitt akseptert som sanne. Med utgangspunkt i Koranen, hadith-samlingene, og rettleidet av spesifiserte tolkningsprinsipper, utviklet muslimske rettslærde (ulama) den muslimske loven – sharia. De klassiske lovtekstene ble nedtegnet i perioden fra mellom 750 og fram til ca tusenårsskiftet. Loven er ment å skulle regulere alle sider ved muslimenes liv, deriblant ekteskap og familieliv.

Til tross for et muslimsk ideal om enhet, må man ta i betraktning at det eksisterer store forskjeller mellom hvordan ulike grupper av muslimer reflekterer over sin tro, og hvordan denne utformes i praksis. Det eksisterer i dag ca en milliard muslimer og disse lever innenfor svært mange og ulike nasjonalstater og under svært varierende sosio-økonomiske forhold, og deres muslimske praksis kan være mer eller mindre influert av lokale tradisjoner.

Muslimene kan grovt deles i to hovedretninger: sunni (flertallet) og shia. Innen sunni eksisterer det imidlertid fire ulike lovskoler: Maliki, Shafi, Hanafi og Hanbali. Shia-muslimene har en egen lovskole: den Jafarittiske. De ulike lovskolene bygger på de samme prinsipper, men kan variere i relativt stor grad når det gjelder praktisk utforming av regelverket. Alle er for eksempel enige i prinsippet om at en mor får omsorgsretten over mindreårige barn ved en skilsmisse (dvs. hvis hun er muslim). Men de ulike lovskolene presiserer ulike regler for når far eller fars familie kan overta barna hvis de måtte ønske det. Hvis moren gifter seg igjen skal barna i prinsippet overføres til faren, men i praksis vil dette variere. Opprinnelig fastsatte alle lovskolene ni år for jenter, og tolv for gutter som minimumsalder for ekteskap. Det ble imidlertid forutsatt at fullbyrdelsen av ekteskapet skulle utsettes til etter puberteten, og for at ekteskapet skulle være rettsgyldig skulle partene da stadfeste sitt samtykke. Men i de fleste land er denne minimumsalderen hevet betraktelig.

De rettslærde utgjør de religiøse ekspertene og for å oppnå en slik status må de ha gjennomført lange studier ved formaliserte læresteder. Men det eksisterer ingen sentral religiøs instans (lik f.eks. Vatikanet), hvis avgjørelser er bindende for alle muslimer. Blant sunni representerer allikevel al-Azhar, det muslimske universitetet i Kairo, en svært viktig veiledende instans. Blant shia-muslimer eksisterer det et formelt hierarki av rettslærde, hvorav særlig de øverste trinn tillegges utstrakt myndighet. De rettslærde innen både shia og sunni utleder loven og utsteder veiledninger i såkalte fatwa'er. Men det er en muslimsk dommer (qadi) som dømmer i de saker som ender i retten. Dette innebærer at man har flere nivåer: lovens bokstav, de rettslærdes veiledninger, dommernes konkrete dommer, og sist, men ikke minst – de faktiske konsekvenser dommer har for de involverte muslimer (se Keddie 1979, for en diskusjon av dette).

Sharia er med andre ord ikke en entydig fasit. I sitt utgangspunkt bygger sharia på de ulike lovskolenes grunntekster. Men disse har siden blitt debattert gjennom flere hundre år i mange forskjellige land, slik at i dag kan hva som oppfattes som den korrekte forståelsen av sharia variere. Sharia har dessuten ulik status i ulike nasjonalstater; Tyrkia har vedtatt en fullt ut sekulær lovgivning, mens i Saudi-Arabia er sharia definert som statens lov. I Sudan, Iran, Afghanistan og Pakistan har sharia en helt sentral plass i lovgivningen, mens i Egypt utgjør den lovgivningens kilde. Men de sharia-rettslige regler og bestemmelser som hyppigst defineres som rettsgyldige, er nettopp de som angår familien.

Retningslinjer for relasjonen mellom mann og kvinne, for ekteskapet, for forholdet mellom foreldre og barn, er klart fokusert i Koranen. Sharia-bestemmelsene på dette feltet har derfor sterk legitimitet og har vist seg vanskelige å endre. Familieretten har dessuten fått sterk symbolsk betydning som et kriterium for en stats islamske identitet. Mange land har imidlertid innført mindre reformer.

En muslim forventes å relatere seg direkte og personlig til Gud, men samtidig har

en muslim sterke kollektive forpliktelser i forhold til det muslimske fellesskapet (ummah). Grunnenheten i fellesskapet er familien og det er som medlem av familien og deretter det større fellesskapet av troende, at et individ best kan ivareta sine forpliktelser og få oppfylt sine rettigheter.

Den muslimske tradisjonelle familien er organisert rundt de samme prinsipper som den hinduiske, dvs. komplementære kjønnsroller og aldershierarki. Mannen tillegges også her den endelige autoritet, og man har et prinsipp om kvinners behov for en mannlig verge – wali (far eller farfar), eller en annen mannlig representant – wakil.

Sølibat representerer ikke noe ideal innen islam, og som nevnt, i en hadith definerer profeten ekteskapet som en religiøs plikt for muslimene. Men til tross for dette representerer ikke selve ekteskapsinngåelsen noen form for hellig handling. Stadfestelsen av ekteskapet innebærer ganske enkelt at begge parter (evt. brudens verge / representant på hennes vegne), undertegner en ekteskapskontrakt foran vitner. Deretter vil man avhengig av økonomisk evne feire ekteskapet med en stor fest for slik å befestе den nye enhetens offentlige legitimitet.

Muslimske kvinner har bare adgang til å gifte seg med muslimske menn, men menn kan i tillegg ekte kristne og jødiske kvinner. Ifølge en hadith gav profeten følgende kriterier for valg av kone: «En kvinne kan søkes for ekteskap ut i fra sin skjønnhet, nobelhet, rikdom eller religiøs innstilling. Søk det siste og du vil få større suksess» (i Sheikh Syed Dars, «Questions and Answers on Marriage, internet»). Ifølge sheikh Dars gjelder dette rådet også en kvinne (ibid). Han spesifiserer også at aldersforskjellen ikke bør være for stor, at utdannelses- og økonomisk bakgrunn bør være relativt lik, osv. Sheikh Dars er også meget skeptisk til at selv muslimske menn – i England eller andre vestlige land, gifter seg med ikke-muslimer. Dette fordi det da ikke eksisterer noen garanti for at evt. barn vil bli oppdratt som muslimer (ibid). Derimot forkaster han foreldrenes rett til å motsette seg en sønn eller datters valg p.g.a. «feil» rase eller kaste. Med utgangspunkt i Koranen (49:13), hevder han at slike distinksjoner ikke er akseptable innen islam.

I svært mange muslimske samfunn har det inntil nylig vært mest vanlig med arrangerte ekteskap. Men det er et klart rettsprinsipp innen alle lovskolene at både mannen og kvinnen skal gi sitt frivillige samtykke. Ifølge profeten Muhammed: «En jomfrus samtykke må innhentes. Og hvis hun ikke protesterer så representerer hennes taushet hennes samtykke» (ibid). Skilte kvinner og enker skal selv klart uttrykke sitt samtykke eller sin forkastelse av en foreslått partner (ibid). Generelt forventes en muslimsk kvinne å ha en verge / representant, men ifølge Hanafi-skolen har både menn og kvinner rett til å inngå ekteskap uten andres godkjennelse. En kvinne kan også overføre retten til å inngå ekteskap på hennes vegne til sin verge / representant (Sheikh Dars, «What you ought to know», internet). Disse har likevel ingen rett til å tvinge en «moden og mentalt sunn jente inn i et ekteskap uten hennes samtykke». I

følge sheikh Dars er disse prinsippene ment å beskytte muslimske jenter mot «tvangsekteskapenes tunge bør». Hvis en jente skulle bli tvunget, kan hun senere for- kaste ekteskapet (ibid).

Sheikh Dars (som flertallet av muslimer) skiller altså klart mellom tvangs – og arrangerte ekteskap. Arrangerte ekteskap anser han som det klart beste fordi dette gir større trygghet og stabilitet. I de tilfeller hvor det oppstår motsetninger mellom foreldre og barn angående valg av ektefelle (hvis den unge har sin egen kandidat som foreldrene ikke aksepterer), oppfordrer han sterkt de unge til å bruke tid, forhandle, forsøke å få morens støtte, trekke inn andre slektninger eller representanter for det muslimske fellesskapet, slik at man unngår alvorlige brudd (ibid).

Iran

I dagens Iran må en kvinne ha sin verges aksept for å kunne gifte seg, men samtidig er prinsippet om frivillig samtykke ivaretatt. Etter revolusjonen i 1979, ble ekteskaps- alderen senket til ni år for jenter og til femten for gutter (Vogt 1997:92). Dette vil selv- følgelig kunne underminere den reelle muligheten for frivillig samtykke, men i prak- sis er gjennomsnittlig giftealder i Iran langt høyere; i 1991 var den steget til 21 år (ibid:153).

Pakistan

I Pakistan reguleres ekteskapsinngåelse av «Muslim Family Ordinance» (fra 1961). Denne loven stadfester prinsippet om frivillig samtykke og definerer det å gi sitt sam- tykke som en del av ekteskapsritualet. Kvinner må være fylt seksten og menn atten for å kunne inngå ekteskap. Å gjennomføre ekteskap på vegne av barn ansees som en kri- minell handling og verge og / eller en voksen ektemann kan straffes med bot eller ca en måneds fengsel. Hvis ekteskapet ikke er fullbyrdet kan jenta få et slikt ekteskap annullert når hun blir seksten. Men hvis det er fullbyrdet anerkjennes det uansett som gyldig.

Selv om tvang er eksplisitt forbudt, hersker det i dag rettslig strid om hvorvidt en kvinne kan gifte seg uten foreldrenes samtykke. Enkelte dommere har slått fast at en kvinne ikke kan inngå ekteskap uten farens eller verges samtykke. Men andre har inntatt motsatt standpunkt, og hevder at en kvinne over atten år, dvs. sivilrettslig vok- sen, har rett til å gifte seg uten slikt samtykke. I den kjente Saima-saken anerkjente Lahore High Court (lagmannsretten) hennes rett til å inngå selvstendig ekteskap (1997). Denne dommen er imidlertid anket til høyesterett,og det er ennå uklart hva det endelige utfallet vil bli.

Afghanistan

I Afghanistan har den øverste leder for Taliban, mullah Mohammad Omar, utstedt et dekret mot tvangsgifte (BBC Online Network 6 / 10 -98). I dette stadfestes det at mange afghanske kvinner – særlig på landsbygda, fortsatt tvangsgiftes. Men ifølge Taliban skal det nå bli obligatorisk at både kvinner og menn gir sitt samtykke, – at ingen lenger kan tvinge en enke til å gifte seg med en slektning av sin avdøde mann, og – at det nå blir forbudt å gifte bort kvinner for symbolsk å bilegge feider.

Hvorvidt Taliban vil iverksette kontrollerende tiltak, og evt. sanksjoner mot de som bryter denne loven, er foreløpig uklart. Men i følge «Afghanistan Country Report on Human Rights Practices for 1997» (fra U.S. Department of State), har antallet tvangs- ekteskap på landsbygda blitt redusert etter Talibans maktovertakelse

Norge

Muslimene i Norge utgjør en svært heterogen gruppe; sunnimuslimene er i flertall, men det er også en anseelig gruppe shiamuslimer; de tilhører ulike lovskoler; deres bakgrunnsland varierer; de er i ulik grad preget av lokale skikker i dette, og de er i ulik grad preget av eget liv i Norge. Disse faktorene får selvfølgelig konsekvenser for deres religiøse tro og praksis, og dermed også for deres ekteskaplige praksis. Den dominerende tendensen er likevel at muslimer i Norge har foretrukket arrangerte ekteskap med en partner fra familiens bakgrunnsland. Dette skyldes både et ønske om å opprettholde kontakten med bakgrunnslandet og tilhørende personlige lojali- tetsbånd, og en overbevisning om at ekteskap innen «gruppen» vil fungere best. Antallet passende ekteskapskandidater er dessuten begrenset i Norge, og rent prak- tisk mangler man foreløpig det system av diskret ekteskapsformidlere som eksisterer i bakgrunnslandet. Foreløpig har dette begrenset antall lokale ekteskap, men praksi- sen med «henteekteskap» er under sterk debatt i mange moskemiljøer. Mange mus- limer erfarer selv at slike allianser kan medføre problemer og er derfor opptatt av å finne alternative løsninger.

Det er i dag 27 moskeer som har vigselrett og som dermed sørger for at muslimsk inn- gåtte ekteskap registreres hos fylkesmannen. Manglende kunnskaper om norsk regelverk har bidratt til komplikasjoner, men med økende erfaring synes nå moskeene bedre å kunne kombinere muslimske og norske rettsprinsipper. Generelt er også moskeene svært opptatte av å oppfylle offentlige krav og forpliktelser (Vogt 2000:118). For å unngå proble- mer har for eksempel en moske gått til det skritt å kreve at ekteskapet er registrert hos fyl- kesmannen før den muslimske ekteskapskontrakten undertegnes i moskeen (ibid).

I norske moskemiljøer skiller man klart mellom arrangerte ekteskap og tvangsek- teskap. Flertallet foretrekker som nevnt arrangerte ekteskap, men anvendelse av

tvang ansees som uislamisk. Imam Ibrahim Saydi fra The Islamic Movements moske i Norge erklærte for eksempel i en pressemelding fra oktober 1999 at «ekteskap inngått uten samtykke er ugyldig» (ibid:115). Bruk av tvang betraktes også som en skam og flere imamer hevder at i tilfeller hvor forsøk på å arrangere ekteskap har gått over til tvang har familiene forsøkt å skjule dette for dem (ibid). Samtidig foregår det en økende erkjennelse av at tvangsekteskap i ulike varianter forekommer og at det kreves både holdningsendrende arbeide og etablering av konkrete tiltak for å hindre at dette fortsetter (ibid). For de muslimer som engasjerer seg i denne debatten er det selvfølgelig en viktig målsetting å anvende argumenter og etablere mottiltak innenfor det de selv forstår som islamske retningslinjer. Det innebærer at de søker veiledning i Koranen, i Profetens praksis, i rettslitteraturen eller hos nålevende anerkjente rettslærde i eget bakgrunnsland eller i andre vestlige land. Det foregår i det hele tatt en utstrakt kommunikasjon på tvers av landegrensene for å finne islamske løsninger på problemer – ikke bare i forhold til ekteskap – som oppstår under nye livsbetingelser, for eksempel i en minoritetssituasjon i et vestlig land. Et eksempel på dette er etableringen av et europeisk shari'aråd (1997). Dette rådet som insisterer på at landets lov alltid må respekteres, gir også høy prioritet til ekteskapslovgivning og «understreker betydningen av at kvinners og barns rettigheter respekteres» (ibid:103).



buddhisme

Buddhisme har sitt opphav i Gautoma Buddha (død 480 f.Kr.), som forlot kone og barn for gjennom askese og meditasjon, oppnå frigjøring fra samsara – gjenedslenes smertefulle rundgang og nå opplysning. Buddhismen har derfor som sitt utgangspunkt et skille mellom verdslig og ikke-verdslig liv, hvorav det siste ansees som det ideelle og det sentrale. Ifølge Edward Conze er selve buddhismens indre kjerne en bevegelse av monastiske asketer (1975:70). Til tross for idealiseringen av det monastiske liv, utviklet buddhismen seg også som en religion for lekfolk, som i praksis utgjør det absolutte flertallet av buddhister. Buddhismen deles generelt inn i to hovedretninger: Mahayana (Tibet, Nepal, Bhutan, Japan, Kina, Korea, Mongolia), og Therevada eller Hinayana (Sri Lanka, Burma, Thailand), med til sammen ca 500 millioner tilhengere. Forskjellene mellom disse to retningene er i denne sammenheng ikke relevante, men generelt kan man si at innnen Mahayana oppfattes det som lettere for lekfolk å nå opplysning (personlig kommunikasjon religionshistoriker Hanna Havnevik, Universitetet i Oslo).

De buddhistiske grunntekstene kalles Tipitaka – «Triple Basket», og består av:

- 1) Buddhas taler,
- 2) Buddhas utlegning av klosterreglene, og
- 3) filosofiske utlegninger forfattet av disiplene senere.

Men i disse, og i senere tekster er det lite fokus på den menneskelige livssyklus. Bare dødsritualene innbefatter noen form for egentlig hellige handlinger (Gombrich & Obeyesekere 1988:23). Fordi ekteskap og familieliv tilhører det verdslige livet som har mindre status enn det ikke-verdslige er disse temaene lite behandlet. De religiøse ekspertene – munkene, har få om noen nødvendige funksjoner i forbindelse med ekteskapsinngåelse, men er derimot betraktet som essensielle ved dødsritualene (personlig kommunikasjon Hanna Havnevik UiO, religionshistoriker Egil Lothe). Til tross for dette har man bl.a. blant singalesiske buddhister (Sri Lanka), kunnet spore en tendens til å sakramentalisere ekteskapet, men dette synes å representere en konsekvens av innflytelse fra protestantisme og europeisk lovgiving (Gombrich & Obeyesekere 1988). Forøvrig feirer buddhister bryllup på ulike vis avhengig av lokale skikker. Man kan også finne svært ulike ekteskapsformer blant buddhister: monogami (det vanligste), ulike former for polygyni (en mann med flere koner) og polyanndri (en kvinne med flere menn) (f.eks. Tibet, se Nimri Aziz 1978). Krav til seksuell ærbarhet før eller etter inngått ekteskap varierer likeledes. Til tross for at buddhistiske tekster generelt advarer mot konsekvensene av å ha urettmessig sex finner man i langt mindre grad enn blant muslimer, sikher og hinduer, noen form for jomfrukult.

Buddhistiske tekster som for eksempel Mangalasutta og Sigalasutta gir etiske retningslinjer for hvordan det verdslige liv skal leves, og i slike sammenhenger kan forholdet mellom foreldre og barn eller mann og kone omtales i termer av hellighet. Familielivet betegnes som hellig og barn oppfordres til å helligholde sine foreldre (Sri Rahula 1991:76).

«I gode buddhistiske familier 'hedrer' derfor barna sine foreldre hver dag, morgen og kveld. Det er visse ting de skylder å gjøre overfor foreldrene: de bør ta seg av foreldrene når disse blir gamle, alltid være villige til å hjelpe dem, beskytte familiens ære og ta vare på familietradisjoner, verne om det foreldrene har tjent inn, og gi dem en sømmelig begravelse. Men foreldrene har også plikter overfor sine barn: de bør beskytte dem mot alt vondt, la dem delta i gode og nyttige aktiviteter, gi dem en god utdanning, sørge for at de blir godt gift, og overføre familiens eiendommer til dem når tida er inne» (ibid).

Kjærligheten mellom mann og hustru «får også nesten et religiøst tilsnitt» (ibid), og de oppfordres til å være trofaste, hengivne og hensynsfulle mot hverandre, og alltid være påpasselige med å oppfylle sine gjensidige forpliktelser i forhold til familien (ibid).

Foreldre har med andre ord en utstrakt omsorgsplikt for sine barn, og denne omfatter eksplisitt det å sørge for at de blir godt gift. Barn på sin side skal hedre / hel-

ligholde sine foreldre, og det innbefatter at de prinsippielt skal innhente foreldrens tilatelse før de velger et monastisk liv, selv om dette representerer det ypperste religiøse ideal. Men ifølge religionshistoriker Egil Lothe, kan dette prinsippet ikke utledes til en form for legitimering av foreldres anvendelse av tvang overfor sine barn. Hva det imidlertid understreker er familiens sterke posisjon blant lekfolk.

Utover slike generelle prinsipper har buddhistiske tekster lite å si om hvem man bør / ikke bør gifte seg med, hvem som skal ta avgjørelsen og hvordan. I praksis synes slike spørsmål å variere med lokale forhold. Generelt synes buddhister å ha praktisert, og fortsatt praktisere ulike varianter av arrangerte ekteskap, men det er i dag klare tendenser i retning av såkalte arrangerte kjærlighetsekteskap, eller kjærlighetsekteskap hvor likevel foreldrenes vurdering har betydning. Tibetanske buddhister har for eksempel tradisjonelt praktisert arrangerte ekteskap, og i deler av Tibet har det forekommet at kvinner har blitt giftet bort uten at de selv ble informert på forhånd (Aziz 1978:169). Kvinner som har motsatt seg ufrivillige ekteskap har i enkelte tilfeller flyktet til nonneklostre, og har istedet valgt et liv i åndelig fordypning (ibid). I dag finner man derimot hele spekteret av former for ekteskapsinngåelse.

Til tross for nevnte eksempler på tvangsgifte eksisterer ikke tvangsgifte som noe tema i antropologisk forskning på buddhister. I følge religionshistoriker Egil Lothe, fokuseres det snarere på buddhistisk ungdoms større frihet til selv å velge partner, om enn generelt i samråd med foreldrene.

Innen buddhistisk tenkning vil de som bryter med de etiske retningslinjene for korrekt livsførsel opparbeide seg et negativt karma, og kan dermed risikere en mer negativ gjenfødelse. Dette vil selvfølgelig gjelde både foreldre og barn som ikke overholder sine gjensidige forpliktelser. Hvilke sosiale sanksjoner som kan være aktuelle i forbindelse med foreldres evt. anvendelse av tvang overfor sine barn, og / eller barns manglende helliggjøring av sine foreldre, vil selvfølgelig variere i forhold til ulik lokal betydning av familiens rolle.



kristendom

Det er i dag ca to milliarder kristne. Disse er organisert i ulike kirkesamfunn basert på ulike teologiske fortolkninger og ulike utforminger av egen rituell praksis. I tillegg følger de ulik kirkerett, hvilket har betydning for spesielle aspekter ved organiseringen av ekteskap. Men det grunnleggende synet på ekteskapets målsetting og funksjon slik det blir beskrevet i det følgende, synes likevel å være felles.

«For alle kristne kirker representerer ekteskapet en naturlig og sosial institusjon, grunnlagt av Gud og styrt av hans lover for hele verden. Følgelig er ekteskapet som utgjør et totalt felleskap mellom en mann og en kvinne, en hellig institusjon som helt fra begynnelsen ble forordnet av Gud. På denne måten representerer ekteskapet først og fremst en naturlig institusjon; det er basert på den menneskelige natur, forordnet av Gud slik at det mellom en mann og en kvinne vil være et forhold preget av et dypt fellesskap, kjærlighet og liv, for slik å gjøre det mulig å opprettholde den menneskelige rase» (Lamb 1998:11, originalen på engelsk).

Ekteskapet ansees som en hellig pakt som kan sammenliknes med den pakt Gud opprettet i forhold til Israels folk (ibid:20). Det ekteskapelige bånd sammenliknes også med den mystiske foreningen mellom Kristus og Kirken (ibid:12). Gjennom ekteskapet ansees en mann og en kvinne å bli ett – et kjød, og dette kan i prinsippet ikke mennesker senere oppløse. Holdningen til skilsmisse varierer imidlertid, bl.a. i forhold til om selve ekteskapsinngåelsen innbefatter en sakramental handling slik som i den katolske og i de ortodokse kirkene. Fordi ekteskapet representerer en pakt er det ifølge Lamb umulig å akseptere tvangsekteskap (ibid:20). Ekteskapet har i seg selv en religiøs målsetting, og selv om det å få barn tolkes som en Guds velsignelse representerer ikke dette ekteskapets hovedmål (ibid). Ekteskapet skal først og fremst bidra til å hjelpe partene på frelsesveien, ikke minst gjennom å helliggjøre deres seksuelle begjær og tilfredsstillelse.

Seksuelt begjær har fra kristendommens opprinnelse blitt betraktet med sterk ambivalens. Ifølge Biblen oppstod begjæret som en konsekvens av Adam og Evas syndefall, og dette bidro videre til at det oppstod en splittelse mellom sjel og legeme. Denne splittelsen danner utgangspunktet for kristnes menneskesyn. For å oppnå frelse forutsettes det at mennesket klarer å utvikle kontroll med begjæret slik at sjel og legeme igjen kan transformeres til å bli en hellig enhet. Ekteskapet representerer en institusjon ment å hjelpe «det falne mennesket» på veien mot frelse. Samtidig har ideen om sølibatet representert et sterkt ideal blant kristne helt fra urkirken. I mange kristne sammenhenger har det å renonsere all seksualitet og dermed alt familieliv blitt ansett som det ypperste, og munk, nonne og prester som har valgt dette har blitt ansett som foregangsfigurer for andre som ikke klarte å leve så helhetlig for Gud. Sølibatet representerer fortsatt et viktig ideal både i den katolske kirken og i de ortodokse, og medlemmene i disse kirkene kan velge mellom et familieliv eller et klostreliv. Rekrutteringen til klostrene har imidlertid blitt redusert, og ekteskap og familieliv synes å representere den foretrukne levemåte for det absolutte flertallet av troende. I protestantiske kirker har sølibatet aldri representert noe kollektivt ideal og selv om enkeltpersoner har valgt dette, har protestantiske kirker ikke etablert noen faste former for klostervesen; ekteskapet har alltid blitt framstilt som Guds forordning for mennesket. Men ideen om seksualitet som forbeholdt ekteskapet har vært like dominerende i protestantiske kirker som i den katolske eller i de ortodokse.

I prinsippet anser fortsatt alle kristne kirker seksualitet som forbeholdt ekteskapet, men hvordan de forholder seg til dette i praksis varierer sterkt avhengig av både det enkelte kirkesamfunn og den sosiokulturelle kontekst de eksisterer innenfor. Kirkesamfunn i Midtøsten opprettholder for eksempel en langt strengere praksis på dette området enn vesteuropeiske. Blant annet i den koptisk-ortodokse kirke i Egypt representer fortsatt manglende jomfruelighet (ved vielsen) et kirkerettslig kriterium for å annullere et ekteskap. I mange norske menighetr legges det riktignok sterk vekt

på at medlemmene lever avholdne til de gifter seg, men kirkerettslig har det ikke de samme konsekvensene.

Alle kristne kirker har et prinsipp om at ekteskapsinngåelse skal bygge på frivillighet; partene skal velge både det å inngå ekteskap og med hvem på et fritt grunnlag. Samtidig er det klart at kristne følger de samme strategier for ekteskapsinngåelse som medlemmer av andre religiøse grupper i de samfunn hvor de lever. Med andre ord, i de samfunn hvor ekteskap vanligvis arrangeres av foreldrene eller andre slektninger, arrangeres de også blant kristne. I Midtøsten eller i Asia finner man således de samme mønstrene av arrangerte ekteskap og arrangerte kjærlighetsekteskap, – og de samme muligheter for at ekteskapsarrangeringen kan inneholde elementer av tvang. Det prinsipielle synet på frivillighet beskytter heller ikke nødvendigvis kristne mot ulike grader av tvang. Mange kristne kirker og grupper praktiserer likevel ulike mekanismer for å unngå tvangsekteskap.

I og med at Den norske statskirken ekteskapsforordninger ikke på noe vesentlig punkt skiller seg fra norsk offentlig ekteskapslovgiving, vil denne kirken ikke bli behandlet spesielt. Det eneste unntaket er de statsansatte prester som fortsatt nekter å vie fraskilte. Diskusjonen av de lover og regler som organiserer ekteskapet for vanlige statskirkemedlemmer overlates derfor til Barne & familiedepartementets publisasjon hvor norske ekteskapsregler inngår.

Den romersk-katolske kirke

Ifølge den katolske kirkeloven ansees et ekteskap inngått på grunn av ulike former for tvang som ugyldig. For å unngå at tvangsekteskap forekommer kan en prest spørre partene om ekteskapsplanene bygger på frivillighet i forbindelse med den obligatoriske forberedende samtalen. Det er da prestens ansvar å vurdere hvorvidt dette er aktuelt.

Hvis en av partene etter vielsen hevder at ekteskapet ble påtvunget dem, har den katolske kirke en fast prosedyre for å vurdere hvorvidt ekteskapet kan annulleres. Skilsmisse er ifølge kirkeloven ikke tillatt og annullering er derfor eneste mulighet. Saken må taes opp i en kirkelig domstol, og kirken vil da oppnevne både forsvarer og aktor i tillegg til at begge de berørte parter kan ha personlige advokater. Klagerens troverdighet vurderes og det innkalles vitner for å belyse saken. Avgjørelsen i denne første instansen oversendes deretter til en prøvingsinstans. Den norske katolske kirke er underlagt erkebispedømmet i Westminster i England. Hvis påstanden om tvang aksepteres og avgjørelsen ikke ankes av motparten, erklæres ekteskapet for å være ugyldig. I gjennomsnittet kan en slik annulleringsprosess kreve ca et år. Partene er da frie til å inngå nytt ekteskap – under forutsetning av at de også har gjennomgått enten en sivil skilsmisse eller en sivil annullering.

Den ortodokse kirke

Betegnelsen den ortodokse kirke dekker egentlig en rekke selvstendige kirkesamfunn som alle definerer seg som ortodokse i henhold til bestemte teologiske og liturgiske prinsipper som atskiller dem fra både den katolske kirken og de protestantiske. Eksempler på ortodokse kirker er den gresk-ortodokse, den russisk-ortodokse, den serbisk-ortodokse, osv. På verdensbasis er det i dag ca 200 millioner ortodokse.

I Norge eksisterer det to ortodokse kirker med fast prest: den gresk-ortodokse og den russisk-ortodokse. I tillegg eksisterer det en rekke mindre ortodokse menigheter som sporadisk arrangerer messe eller andre aktiviteter, for eksempel den serbisk-ortodokse. Den gresk-ortodokse kirken har to uavhengige menigheter som følger mer eller mindre samme kirkerett og som begge har sitt overhode i patriarken i Konstantinopel. Men de eksisterer som to menigheter av lokale historiske årsaker, de er underlagt forskjellige biskoper, de anvender ulike språk i liturgien og deres medlemmer har ofte ulik etnisk bakgrunn.

Statistisk sentralbyrå kategoriserer alle ortodokse i Norge som gresk-ortodokse. I 1999 ble det søkt statsstøtte for ca 1900 personer. Det reelle tallet på ortodokse er sannsynligvis langt høyere. Flere av de ortodokse menighetene er relativt nye og har ennå ikke søkt om statstøtte. I tillegg er det mange som ikke er formelt innmeldt i noen menighet. Tallene som i det følgende oppgis for hver kirke / menighet er deres egne tall.

Den gresk-ortodokse kirke

Hi. Nikolai – ortodokse kirke

Denne menigheten ble grunnlagt av flyktninger fra den russiske revolusjonen på 1920-tallet. I Paris ble det dannet et eget bispedømme som ble underlagt patriarken i Konstantinopel. Til tross for at det var en russisk kirke ønsket disse flyktningene naturlig nok ikke å underlegge seg den russiske patriarken som eksisterte på kommunistregimets nåde. Derfor ble denne egentlig russiske kirken tilsuttet den gresk-ortodokse kirken istedet for den russisk-ortodokse. I dag har Nikolai-menigheten i Oslo en meget multietnisk profil med medlemmer fra østeuropeiske land, fra Midtøsten, Etiopia, Eritrea, osv. Menigheten har fast prest og den har ca 1 000 medlemmer.

Spørsmålet om frivillighet kan taes opp i den obligatoriske samtalen forut for vielsen. Det overlates til presten å vurdere når dette kan være relevant. I selve viesritualet blir imidlertid partene eksplisitt spurt. Hvis en av partene senere hevder å ha blitt tvunget, følger man en nøye spesifisert kirkerettslig prosedyre som i hovedsak består av at den lokale presten samler inn dokumentasjon og vitneutsagn, og deretter oversender saken til biskopen – i dette tilfellet biskopen i Paris – som feller dom, dvs. avgjør hvorvidt ekteskapet skal annulleres eller ikke.

Ekteskap kan også annulleres p.g.a. seksuelt utroskap eller hvis en av partene konverterer til en annen religion. Hvis det foreligger en annullering kan partene igjen gifte seg med det samme vielsesritualet. Gjengifte etter skilsmisse aksepteres også, men da med et noe redusert vielsesrituale som bl.a. inkluderer bestemte botsbønner.

Evangelismos Tis Theotokou gresk-ortodokse menighet

Denne menigheten som er en del av den greske nasjonale kirke, har ca 500 medlemmer hvorav det absolutte flertallet er etniske grekere. Menigheten er uten fast prest.

Medlemmer som ønsker å inngå ekteskap må sende skriftlig søknad til nærmeste biskop. Menigheten i Norge er underlagt den gresk-ortodokse biskopen i Sverige. Biskopen gransker papirene og hvis han erklærer dem gyldige, signerer partene papirene sammen hos presten.

Ifølge menighetens representanter i Oslo eksisterer ikke annullering som kirkerettslig prinsipp, men medlemmene kan fritt skille seg etter sivil lovgiving i det landet hvor de bor. Deretter må de søke biskopen om kirkelig skilsmisse, men dette innvilges alltid når det foreligger sivil skilsmisse. Gjengifte er tillatt.

Mange greske medlemmer registrerer sine ekteskap også i Hellas, og må derfor i tilfellet av skilsmisse registrere også denne i Hellas.

Den russisk-ortodokse kirke

Den hellige apostellike fyrstinne Olga russisk-ortodokse menighet

Denne kirken etablerte seg i Norge i 1996, og har hatt fast prest siden 1997. Den har 285 medlemmer. Kirken har ennå ikke søkt om vigselsrett og den forutsetter derfor at medlemmene både gifter og evt. skiller seg sivilt før det foretaes kirkelige handlinger. På grunn av den russisk-ortodokse kirkens spesielle situasjon under kommunistregimet har dette også vært vanlig praksis i Russland; kirkelig vielse og skilsmisse har etterfulgt de sivile ritualene.

Tvangsekteskap ansees som ugyldig, og hvis dette skulle forekomme må man søke sivil skilsmisse og deretter søke nærmeste biskop om annullering. Kirken i Norge er underlagt biskopen i Moskva.

Sivile skilsmisser aksepteres forøvrig av biskopen hvis årsakene faller inn under hva som betraktes som kanoniske årsaker: utroskap, fysisk og / eller psysisk sykdom som hindrer en av partene i å oppfylle sin ekteskaplige rolle. Gjengifte i kirken er tillatt, men vielsesritualet annen gang er da noe redusert.

Den serbisk-ortodokse kirke

Hellige Vasilije Ostroski serbisk-ortodokse menighet

Denne kirken har sitt norske hovedkvarter i Oslo. Medlemstallet er foreløpig usikkert; kirken anslår sitt potensielle medlemstall til å være ca 2-3 000, men pr. idag har

den verifisert ca 600 medlemmer (dvs. undersøkt at de ikke samtidig er innmeldt i et annet kirkesamfunn). Kirken baserer seg på besøkende prester, men planlegger å ansette fast prest.

Ekteskap inngått ved tvang er kirkerettslig ugyldig. For å unngå denne situasjonen spørres paret direkte av presten både før og under vielsen om ekteskapet er frivillig. I den innledende samtalen med presten stilles de en rekke spørsmål, bl.a. om hvorvidt det er noen som har tvunget dem og / eller om de gifter seg på grunn av foreldrene. Vielsen annonseres tre ganger i kirken og man spør da om noen kjenner til noe som taler mot dette ekteskapet. Under selve vielsen må brudeparet igjen bekrefte at ekteskapet er frivillig. Hvis en av partene senere påberoper seg tvang må de skilles sivilt og deretter søke kirkedomstolen som er underlagt en biskop om kirkelig skilsmisse. For kirkemedlemmer i Norge befinner nærmeste biskop seg i Sverige.

Skilsmisse er forøvrig også tillatt ved alvorlige omstendigheter som for eksempel utroskap, alkoholisme, narkomani, osv. Man må da først skilles sivilt, og deretter via den lokale prest søke kirkedomstolen om kirkelig skilsmisse. Man kan senere vies i kirken, men da med et noe forenklet rituale.

Kristne menigheter/ menigheter bygd på bibelsk grunnlag

Pinsebevegelsen

Pinsebevegelsen er bygget opp gjennom et fellesskap av lokale menigheter med indre selvstyre. Det eksisterer ikke noe sentralt hierarki, men det organiseres konferanser som kan utarbeide henstillinger og råd til de enkelte lokalmenighetene (Hegertun i Heistø 1997:263). Ifølge Statistisk Sentralbyrå er det i dag ca 45 000 medlemmer i Pinsebevegelsen i Norge. På verdensbasis anslår de selv medlemstallet i den klassiske pinsebevegelsen til ca 200 millioner. Men Pinsebevegelsen anvender også et utvidet begrep som innbefatter såkalte pinsekristne eller pinsekarismatikere. Til sammen anslåes antallet til å være ca 560 millioner (Hegertun i Heistø 1997:263).

Pinsevenner kan gifte seg med ikke-medlemmer og dette forekommer ifølge dem selv relativt hyppig. Pinsebevegelsen har aldri hatt noen tradisjon på arrangering av ekteskap og ifølge representanter for bevegelsen møtes deres ungdommer på samme måte som alle andre ungdommer i Norge; de møtes, forelsker seg og bestemmer evt. å gifte seg. Pinsebevegelsen driver et aktivt barne - og ungdomsarbeid og det eksisterer dermed mange muligheter for at ungdommer kan treffes i menigheten. Forøvrig lever ungdommene en form for ungdomsliv også utenfor menigheten som

gir dem muligheter til å etablere forhold til ikke-medlemmer. Pinsebevegelsen har vigselfrett. Deres vielsesrituale er lite forskjellig fra statskirkens, men brudeparet kan i samarbeid med presten gi det en mer personlig utforming. Forut for vielsen møter paret til samtale med presten, men denne samtalen fokuserer hovedsakelig på selve vielsen. Spørsmål om frivillighet berøres ikke, hverken i prestesamtalen eller i selve vielsesritualet. Ifølge representanter for Pinsebevegelsen betraktes slike spørsmål som irrelevante simpelthen fordi arrangering av ekteskap representerer en for dem ukjent skikk.

Pinsevenner kan skille seg sivilt og de kan gifte seg igjen. Men gjengifte representerer et teologisk problem, og bevegelsens etiske råd arbeider nå spesielt med dette spørsmålet. Prinsippielt følger de Bibelens ord om at ekteskap bare kan oppløses «for hors skyld», men i praksis har de en mer fleksibel tolkning.

Smiths venner/Den kristelige menighet

Generelt er denne menigheten kjent under navnet Smiths venner, men egentlig er de «en navnløs, uregistrert menighet – et åndelig brorskap» (Bratlie i Heistø 1997:297). Selv anvender de betegnelsen Menigheten eller vennene, eller evt. Menigheten i Oslo, Horten, osv. Smiths venner fører ikke medlemslister, men de anslår selv at de har 7–8 000 «medlemmer» i Norge. Vennene har forgreninger i 50 land med i alt ca 25 – 30 000 «medlemmer» (ibid:301).

De kan gifte seg med «ikke-medlemmer», men dette frarådes både fordi de anser det «mest naturlig å gifte seg innad», og fordi man ellers «vil bli trukket mot en annen verden». De har ikke vigselfrett fordi de ifølge egne uttalelser nekter å vie fraskilte. Medlemmene vies sivilt hos byfogden og velsignes deretter ved en samling i menigheten. Skilsmisse ansees som svært uheldig og det forekommer sjelden. Skilsmisse aksepteres imidlertid «for hors skyld», dvs. ved utroskap, men ingen av partene tillates gjengifte fordi de hevder at Bibelen definerer ekteskapet som en evig pakt.

Det er ikke obligatorisk å gifte seg, men det å ofre seg for andre – særlig gjennom ekteskap – representerer et helt sentralt ideal. Det grunnleggende for Smiths Venner er imidlertid troen på at Gud har gitt menneskene ulike kall og deres livsoppgave er å akseptere og realisere dette.

Jenter og gutter holdes tildels atskilt og aktiviseres i jente- og gutteklubber med henholdsvis jente- og guttesysler. Ungdommene formenes å leve et rent liv og flørting og sjekking er ikke tillatt. Men de treffer hverandre på vanlige menighetssamlinger eller på årlige nasjonale stevner. Smiths venner mener det er Gud som styrer valget av partner – gjennom mannen. En mann kan oppleve som i et slags syn at en bestemt kvinne er den han skal leve sammen med og det er da opp til ham å ta initiativet. De unge kan møtes alene for å diskutere ekteskap, men de kan ikke ha noen form for for-

hold. En eventuell forlovelse bør raskt finne sted. Forlovelser markeres med påsetting av ringer og kanskje en fest. Forlovelsestiden betraktes som en prøvetid for å avgjøre hvorvidt forholdene virkelig ligger til rette for et ekteskap. Forlovelser kan brytes, men dette skjer likevel ikke ofte. Men i tilfellet et brudd kan man senere forsøke på nytt med en ny partner.

Jesu Kristi kirke av de siste dagers hellige (mormonerne)

I Norge teller denne gruppen ifølge egne tall 4 000 medlemmer, på verdensbasis ca 10 millioner. De har vigselfrett og følger vanlig lysningspraksis. Ekteskap arrangeres ikke hverken av familie eller menighet, men ifølge egne uttalelser følger «de vanlig praksis», dvs. at de unge treffer egne avgjørelser. Kirken arrangerer månedlige dansetilstillinger, kurs og møter hvor ungdom kan møtes. I tillegg arrangeres det årlige sommerstevner som besøkes av medlemmer fra alle nordiske land.

Medlemmene kan gifte seg med ikke-medlemmer, men de kan da bare vies «i menigheten for dette liv», i motsetning til «hellig vielse i templet for evigheten». Denne gruppen skiller altså mellom to typer ekteskap; de er begge aksepterte som gyldige ekteskap, men det å gifte seg i templet betraktes som et evig ekteskap, dvs. at døden bare skiller ektefellene midlertidig. Etter begges død vil de møtes igjen for så å tilbringe evigheten sammen. For å bli viet i templet (det nærmeste ligger i Stockholm) må man først søke biskopen som undersøker ens livsførsel. Mormonerne kan også vie avdøde for slik å hjelpe dem til et bedre liv i evigheten. Ektefeller som bare har vært viet for dette livet og derfor har blitt skilt av døden, kan vies i templet slik at de igjen møtes i ånde verden. Dette foregår ved at kirkemedlemmer – en mann og en kvinne – vies på vegne av det avdøde paret som ikke nødvendigvis har vært medlemmer av kirken. Kirken kaller selv dette for tempelarbeid og det utføres for å hjelpe de avdøde. På verdensbasis har ca 14 millioner avdøde blitt viet på denne måten. Det eksisterer ingen begrensning på hvor mange et medlem kan la seg vie på vegne av. Men «på vegne av seg selv» kan medlemmer bare gifte seg med en. Inntil 1890 tillot mormonerne flergifte, men etter dette ble det forbudt.

Skilsmisse og gjengifte for ekteskap inngått i menigheten, aksepteres. Men skilsmisse er ikke mulig ved tempelekteskap. Slike ekteskap kan bare oppløses ved annullering.

Den reorganiserte Jesu Kristi kirke av de siste dagers hellige

I opposisjon til aksepten av flergifte meldte for ca 160 år siden en gruppe seg ut fra Jesu Kristi kirke av siste dagers hellige, og dannet da Den reorganiserte Jesu Kristi kirke av siste dagers hellige. Til tross for at moderkirken allerede for hundre år siden selv forbød flergifte, har splittelsen forblitt varig. I Norge har «den reorganiserte» iføl-

ge egne tall bare 40 medlemmer, men på verdensbasis ca 250 000. De har vigselfrett, og partene møter til en rådgivende samtale med presten forut for selve vielsen. De spørres da om bakgrunnen for ekteskapet og om dette inngås frivillig. Forøvrig kan medlemmene gifte seg med ikke-medlemmer; skilsmisse og gjengifte aksepteres.

Læstadianske menigheter

Læstadianerne er medlemmer i Den norske statskirken, men de har generelt en sterk tilknytning til egen læstadianske menighet. De fører ikke egne medlemslister, men anslår at det i Norge er ca 16 000 læstadianerne. De finnes også i en rekke andre land (De nordiske land, USA og Canada) og totalt regnes det med at ca 320 000 personer tilhører bevegelsen (Apelthun i Heistad 1997:165). Læstadianerne har et felles utgangspunkt i en vekkelse inspirert av presten Læstadius, men har siden blitt splittet i flere fraksjoner. I Norge utgjør De førstefødte læstadianerne, Lyngen- læstadianerne og Alta-retningen hovedgruppene. I tillegg finnes en rekke mindre grupper.

De læstadianske menighetene har ikke bare (slik det generelt oppfattes) samiske og kvenske medlemmer, men også etnisk norske. Læstadianerne har altså ingen spesiell etnisk tilhørighet, men i Nord-Norge hvor flertallet bor kan likevel etnisitet være en viktig organiserende faktor; samer og kvener kan være organisert i separate menigheter og det kan eksistere en preferanse for ekteskap med andre læstadianerne tilhørende samme etniske gruppe. Det eksisterer intet forbud mot å gifte seg med ikke-læstadianere, men de betegner det selv som «veldig bra» å finne en partner som deler samme livssyn og de oppfatter det som «lettere» å få slike ekteskap til å fungere. I de tilfeller hvor en læstadianer gifter seg med en ikke-læstadianer vil man søke å trekke den nye partneren inn i menigheten.

Læstadianerne kan betegne seg selv som fundamentalister (se f.eks. Apelthun i Heistad 1997:180), og de praktiserer en konservativ lesning av Bibelen. Dette innebærer at de ønsker å skjerme seg mot det verdslige i form av underholdningstilbud, sportsarrangementer på søndager, ukeblader, moter, de fleste former for musikk, alkohol, eller helt generelt «pynt, stas og forfengelighet» og alt som kan trekke oppmerksomheten bort fra det åndelige (ibid:178). Læstadianere praktiserer forøvrig et aktivt menighetsliv og de foretar ofte reiser for å delta i møteserier eller stevner andre steder i Norge, eller i andre nordiske land. Ekteskap arrangeres ikke; de unge forutsettes fritt å velge sin partner selv. Reisevirksomheten og særlig deltakelsen på store flernasjonale stevner ansees som viktige muligheter for å treffe passende partnere.

I prinsippet anser læstadianerne ekteskapet som uopløselig, men skilsmisse kan likevel forekomme selv om det er sjeldent. Gjengifte representerer et enda mere kontroversielt tema; mange læstadianere aksepterer det ikke, men i visse grupper er det i ferd med å skje en oppmykning i synet på dette. I praksis kan det i sjeldne tilfeller forekomme.

Jehovas vitner

Menigheten har i Norge ca 15 000 medlemmer (ifølge både Statistisk sentralbyrå og gruppens egne tall). Internasjonalt finnes de i 233 land og oppgir selv et samlet medlemstall på ca 5,4 millioner (Fjelltveit i Heistø 1997:131). De har vigselfrett og følger Den norske kirkens formularer. Forut for en vielse velges det ut vigselfmenn som arrangerer et forberedende møte med de kommende ektefeller. Papirene fylles da ut, men vigselfmennene spør ikke partene om deres intensjoner med ekteskapet. Ifølge representanter for menigheten, arrangerer de ikke ekteskap. Ungdommene møtes i menigheten og foretar valg av ektefelle på fritt grunnlag. Medlemmer kan gifte seg med ikke-medlemmer, men det betraktes som «mer ideelt» å finne en partner innad.

I prinsippet aksepteres skilsmisse og gjengifte.

Den forente familie

Den Forente Familie tilhører Unification Church, grunnlagt av pastor Sun Myung Moon. I Norge har gruppen ifølge egne tall bare ca 400 medlemmer (støttemedlemmer inkludert), men den tilhører en verdensomspennende bevegelse med i underkant av 2 millioner medlemmer. Den Forente Familie (DFF) har et spesielt syn på ekteskapet og arrangering inngår som en naturlig del av dette.

Ifølge DFF representerer ekteskaplig kjærlighet – som igjen åpner for foreldre-kjærlighet, den sanne vei til full frelse. DFF hevder at Adam og Evas syndefall bestod i at de innledet et seksuelt forhold før de var tilstrekkelig modne og derfor mistet de muligheten til å utvikle foreldrekjærlighet. Jesus lykkedes i å gi menneskene muligheter for individuell åndelig frelse, men fordi han ble korsfestet nådde han ikke å gifte seg og slik gjenreise idealet om «sann ekteskaplig kjærlighet». Denne oppgaven ble videreført til pastor Moon som gjennom å inspirere folk til å gifte seg og følge hans veiledning for sann ekteskaplig kjærlighet, vil bidra til at ikke bare menneskets ånd kan frelses, men også menneskets seksualitet og hele dets fysiske legeme. Det er altså gjennom å praktisere ekteskaplig kjærlighet (og foreldrekjærlighet) på en bestemt måte at man kan oppnå full frelse i pastor Moons forstand. For å oppnå vanlig kristen frelse behøver man ikke å inngå ekteskap.

Det arrangeres årlig en samling hvor mennesker fra hele verden samles enten for å vies, eller for å få pastor Moons velsignelse slik at de blir «viet for evigheten». Ifølge DFF skiller ikke døden ektefellene; velsignet kan de leve sammen også etter døden. Ikke-medlemmer kan også motta velsignelsen.

Hvis man ønsker kan man bli «matchet», dvs. at bevegelsen utpeker ens ektefelle. Tidligere kunne denne «matchingen» foregå direkte, dvs. at man møtte opp for eksempel i London; menn og kvinner inntok hver sin side av rommet og deretter «matchet» pastor Moon dem. I dag er «matchingen» mer byråkratisert. Man må søke

skriftlig, legge ved bilder og en AIDS-test, og man kalles deretter inn til intervju. En av bevegelsens ledere orienterer søkerne om DFF's spesielle syn på ekteskapet og forhører seg om deres intensjoner og seriøsitet. Hvis de godkjennes oversendes deres søknad til – for de bosatt i Norge – det europeiske hovedkvarteret i Frankfurt am Main. Der utpekes deres partner og de får opplyst hans / hennes personalia og oppfordres til å ta personlig kontakt, eventuelt møtes for å sikre seg at «matchingen» oppleves riktig. Til slutt kan de reise til pastor Moons årlige massesamling hvor de vies «for evigheten» sammen med tusenvis av andre par.

Til tross for bevegelsens ide om ekteskapet «for evigheten» aksepteres skilsmisse, og ifølge en av bevegelsens talsmenn bestemmer den ikke hvorvidt fraskilte skal gifte seg igjen.

konklusjon

Prinsippet om frivillig samtykke eksisterer blant alle disse fem religiøse gruppene, men det kan altså variere hvordan det formuleres og i hvilken grad det faktisk håndheves. Dette har mer sammenheng med spesifikke lokale tradisjoner og individuelle familiers praksis enn med prinsipielle religiøse lære- og rettsforordninger. Muligheten for selv å velge en partner som foreldrene aksepterer synes imidlertid å bli stadig mer utbredt. Men for migranter eller etterkommere av migranter kan det være et problem at det er for få lokale kandidater som tilfredstiller de tradisjonelle kravene til en passende ektefelle. Å gifte seg mot sine foreldres samtykke representerer fortsatt for flertallet i for eksempel Midtøsten og Asia og / eller migranter fra slike samfunn, en alvorlig utfordring på deres idealer og deres konkrete organisering av familien. Men også dette forekommer.

Effekten av et prinsipielt religiøst forbud mot tvangsekteskap må sees i sammenheng med hvorvidt det eksisterer muligheter (via religiøs rett og / eller sivil rett) for å annullere / oppløse slike ekteskap, og hvorvidt det eksisterer konkrete sanksjoner som kan iverksettes overfor de som tvinger sine barn inn i ekteskap de ikke ønsker. Det er da viktig å undersøke både hva ulike religiøse og sivile rettssystemer forordner.

ulike syn på flergifte

Flergifte – polygami, eksisterer i to hovedvarianter: polygyni – hvor en mann er gift med flere kvinner, og polyandri – hvor en kvinne er gift med flere menn. Polyandri eksisterer for eksempel blant grupper av tibetanske buddhister, men det er et langt mindre kjent fenomen enn polygyni som for eksempel er tillatt i de fleste muslimske land. Ifølge norsk lov er bigami (tvegifte) forbudt, og implisitt er alle former for polygami også forbudt. Det må imidlertid tilføyes at hva som rammes av lovforbudet er ikke det å ha flere partnere samtidig, men utelukkende forsøk på å få flere partnere godkjent som formelle ektefeller med tilhørende juridiske rettigheter og plikter. I en diskusjon av ulike religiøse gruppers syn på polygami må man likeledes skille mellom deres prinsipielle syn på formell polygami, dvs. muligheten for å tilføre flere partnere parallelle juridiske rettigheter og plikter, og deres eventuelle aksept av «uformelt polygami». Sammenlikner man for eksempel islamsk og norsk lov vil man finne at den første tillater formalisert polygyni mens den forbyr en hver form for uformaliserte forhold som innbefatter seksualitet. Norsk lov definerer derimot slike relasjoner som en privatsak mens den forbyr formalisering av mer enn et forhold.

I og med at norsk lov forbyr formalisering av mer enn en partner er det av stor

betydning å ha en klar definisjon av hva en slik formalisering innebærer, dvs. hva som kan aksepteres som et gyldig ekteskap. Bare slik kan man vurdere om noen begår lovbrudd. Tradisjonelt har dette ikke representert noe problem i Norge. Til tross for at enkelte kirkesamfunn fortsatt bestrider gyldigheten av fraskilte personers sivil inngåtte ekteskap nummer to, og derfor kan utestenge dem fra religiøse handlinger, har det likevel sjelden vært noe problem for norsk rettsvesen å avgjøre et ekteskaps juridiske gyldighet. Dette skyldes at man lenge har hatt et krav om at ekteskap må registreres via en offentlig instans. Selv om man i Norge har utviklet ulike typer juridisk definerte «ekteskap» som kontraktfestet samboerskap og homofilt partnerskap med egne sett av rettigheter og plikter, stilles det krav om at også disse må registreres. I mange land eksisterer det imidlertid ikke noe absolutt krav om registrering, og / eller det kan eksistere ulike sett av regler for hva som representerer et gyldig ekteskap, og / eller disse kan være under endring. I slike sammenhenger kan gyldigheten av et ekteskap, dvs. om det er et ekteskap eller ikke være vanskelig å avgjøre, og dette kan bidra til konflikter som kan få tragiske konsekvenser for de involverte.

Ifølge indisk ekteskapslovgiving (The Hindu Marriage Act, 1955) bør ekteskap registreres i «a Hindu Marriage Register», men samtidig presiseres det at manglende registrering ikke skal ha konsekvenser for vurderingen av et ekteskaps gyldighet (§ 8 (5)). Denne aksepten av registrering som frivillig fikk som tidligere nevnt tragiske følger for enkelte kvinnelige immigranter i England. Uvitende om det britiske kravet om obligatorisk registrering inngikk de hinduisk ekteskap for senere å bli konfrontert med at dette i følge britiske myndigheter ikke ble ansett som gyldig. Med andre ord, de trodde de var gift uten å være det.

Ifølge pakistansk ekteskapslovgiving (Muslim Family Ordinance, 1961) skal ekteskap registreres hos «a union council», men samtidig aksepteres uregistrerte ekteskap fortsatt som gyldige. Spørsmålet blir imidlertid hvordan slike ekteskap vil bli vurdert av andre lands rettsvesen. I Marokko eksisterer det en tradisjonell form for ekteskap – asfatiha – som teoretisk sett tilfredsstiller alle formelle krav som stilles av sharia (i dette tilfellet Maliki-skolen) og som anerkjennes av lokalsamfunnet, men ikke av det marokanske rettssystem fordi det ikke registreres. Ifølge den nyere ekteskapslovgivingen (The Moroccan code of Personal Status) skal ekteskap registreres i «the Court of Notaries» hvor ekteskapskontrakten settes opp og undertegnes av statsansatte vitner. Asfatiha-ekteskap kan registreres og dermed bli juridisk gyldig, men uten at dette skjer har en asfatiha-hustru få muligheter til å oppnå rettslig støtte i tilfellet av en konflikt med ektemannen. Det er i første rekke gjennom faren at barn oppnår rettigheter som marokanske statsborgere, og hvis faren nekter å registrere ekteskapet defineres barna ikke bare som illegitime, men også som offentlig sett «ikke-eksisterende». Moren må da gjennom lange prosedyrer for å få dem juridisk anerkjent som medlemmer av egen slekt (Mir-Hosseini 1994). Marokko anerkjenner

heller ikke ekteskap inngått i Norge, og barn av marokanske foreldre bosatt i Norge og viet etter norsk lov vil bli ansett som illegitime i Marokko.

I enkelte samfunn eksisterer det også uklarheter i tilknytning til hva som representerer en gyldig skilsmisse og dette reiser igjen spørsmål om gyldigheten av et nytt ekteskap. Ifølge sharia kan en muslimsk mann skille seg fra sin kone ved å uttale at «jeg skiller meg fra deg» (talaq) tre ganger. Flere muslimske stater har imidlertid forsøkt å modifisere denne skilsmisseretten ved for eksempel å kreve at mannen går gjennom en form for mekling og / eller en rettslig prosedyre som innebærer at det skapes en «angrefrist» og at partene får mulighet til forsoning. Med andre ord kreves det også en offentlig registrering av skilsmisse (f.eks. Tunis, Iran, Irak). Imidlertid kan det variere innen et og samme land i hvilken grad slike regler er kjent av alle, og i hvilken grad politi og rettsvesen faktisk håndhever dem.

Ifølge pakistansk ekteskapslovgiving blir en skilsmisse først gyldig etter en periode på tre måneder og etter at obligatorisk mekling har mislykkes. Men fordi svært mange kvinner ikke kjenner denne loven oppfatter de seg som skilt selv om ektemannen bare har uttalt den tradisjonelle skilsmisseformularen. Hvis de da inngår nytt ekteskap kan de risikere å bli tiltalt for zina – illegitime seksuelle handlinger som i Pakistan representerer en alvorlig forbrytelse.

– Debatten i det pakistanske rettsvesen om hvorvidt en kvinne kan inngå ekteskap uten en formynders samtykke, reiser likeledes spørsmålet om hvilke ekteskap som kan anerkjennes som gyldige.

Minimumsalder for ekteskap varierer mellom ulike land, og det kan innad i et land eksistere forskjeller mellom juridisk definert minimumsalder og hva som sosialt aksepteres. Spørsmålet blir da i hvilken grad en stats rettsvesen faktisk vil oppheve et ekteskap inngått mellom parter hvor minst en er juridisk mindreårig. Hvis rettsvesenet i det landet hvor ekteskapet ble inngått aksepterer lovbruddet eller unnlater å oppheve ekteskapet, blir det neste spørsmålet hvorvidt et annet land skal anerkjenne ekteskapet som gyldig.

I en omstridt britisk sak vurderte ulike rettsinstanser ekteskapsalderens betydning forskjellig. En nigeriansk mann hadde i Nigeria inngått ekteskap med en tretten år gammel pike. Etter at paret kom til England grep barnevernet inn og flyttet piken på institusjon, hvilket ble støttet i første rettsinstans. I neste ble imidlertid ekteskapet anerkjent som gyldig ifølge engelsk lov (dommer Pearl 1995). Men etter flere tilfeller av barnebruder ble immigrasjonsreglene endret i 1986, slik at ingen personer under 16 år kan oppnå oppholdtillatelse på grunn av ekteskap (ibid).

Definisjonen av et gyldig ekteskap kan altså variere både mellom land og innad i et og samme land. Denne variasjonen kan forårsake betydelige juridiske utfordringer – spesielt i sammenheng med migrasjon. Samtidig som det norske forbudet mot flergifte er klart, kan det i konkrete saker være problematisk å avgjøre hvorvidt det faktisk dreier seg om flergifte i juridisk forstand.



hinduisme

Som nevnt står ekteskapet sentralt for hinduer og det er ideen om det monogame ekteskap som dominerer. I tidlig hinduisk lov var det tillatt for en mann å gifte seg med en kone nummer to hvis den første konen ikke fødte en sønn. Mannens rett var imidlertid betinget av at den første konen gav sin tillatelse. Senere ble denne rettigheten opphevet og ifølge senere religiøse regler er det ikke tillatt med mer enn én ektefelle. Likeledes er det ifølge «The Hindu Marriage Act, 1955» forbudt med flergifte og overtredelser faller inn under straffeloven (§17). Det eksisterer likevel enkelte marginale grupper som praktiserer polygami – både i form av polygyni og polyan-dri uten at dette rettsforfølges. Likeledes kan det selvfølgelig forekomme at enkelt-personer har en (eller flere) uformelle partnere i tillegg til den juridisk anerkjente ektefellen, men den dominerende ekteskapspraksis er monogam.

I opprinnelig hinduisk lov eksisterte det ingen forordninger om skilsmisse; det ble betraktet som en umulighet. Men siden det 11. –12. århundre har skilsmisse blitt tillatt i de tilfeller der ektefellen er promiskuøs, lider av spedalskhet eller sinnsykd.

Denne skilsmisseretten gjelder både for menn og kvinner, og den har blitt inkorporert i den statlige indiske loven. Ifølge denne kan ekteskap annulleres på grunnlag av spesifiserte kriterier (§12) eller partene kan få innvilget skilsmisse (§ 13). Hverken annullering eller skilsmisse vedrører barns juridiske status; de anerkjennes uansett som legitime (§16). Sosialt sett er skilsmisse betraktet som en skam og det forekommer sjelden utenfor høyere klasselag i urbane områder.

Ifølge forstanderen ved Thakshani Gurukalam, et rådgivingssenter for hinduer fra Sri Lanka i Oslo, aksepterer de skilsmisse ved tungtveiende årsaker som for eksempel mishandling. Hinduene skilles da sivilt. Det religiøse vielsesritualet kan benyttes også ved gjengifte.

sikhisme

Flere av sikhenes opprinnelige gururer var polygame, men for vanlige troende er idealet monogami. Ifølge styret ved Sikh Center i Norge praktiserer sikhene i dag monogami. Inntil for 40–50 år siden kunne de i India akseptere flergifte ved krisetilfeller, dvs. en kvinne uten forsørgelsesmuligheter kunne tillates å gifte seg med en allerede gift mann. Skilsmisse ansees som lite ønskelig, men det tillates. Sikher bosatt i India er underlagt «The Hindu Marriage Act», og de kan derfor skille seg og gifte seg på nytt i pakt med denne. I Norge baseres skilsmisser på sivil lovgivning, og det eksisterer ingen religiøse skilsmisseritualer. Sikhene aksepterer gjengifte, og annen gangs vielse kan også foretaes i templet.

islam

Ifølge sharia kan en muslimsk mann inngå ekteskap med fire kvinner parallelt, mens kvinner bare kan være gift med en mann av gangen. Denne bestemmelsen baseres på et vers i Koranen som eksplisitt tillater menn å ekte flere kvinner, men bare på den betingelse at de kan behandle dem alle likt (4:3). Dette understrekes også i et annet vers som samtidig uttrykker skepsis til hvorvidt slik likebehandling er menneskelig mulig (4:128). Med andre ord, Koranen tillater polygyni, men synes ikke å anbefale det. Statistisk sett er dette en svært lite utbredt ekteskapsform blant muslimer, men fordi det er tillatt i Koranen har det en sterk symbolsk betydning. Dette har også

sammenheng med ikke-muslimers negative fokusering på polygamiet som typisk for «islams kvinneundertrykkende karakter».

I den arabiske verden er mindre enn 5% av ekteskapene polygame (Rude-Antoine i Vogt 1995:167), i Iran mindre enn 1%. I Tyrkia, Israel og Tunis er flergifte forbudt. I enkelte land har man innført visse restriksjoner på menns rett til å ekte flere kvinner; i Irak og Pakistan må en mann få rettslig tillatelse, og i Marokko og Libanon kan en kvinne få nedfelt i ekteskapskontrakten at mannen ikke har lov til å gifte seg med flere. Hvorvidt en kvinne forøvrig kan nekte sin mann å inngå flere ekteskap varierer, men generelt er hennes rettsvern i slike tilfeller svakt. I Koranen er dette spørsmålet ikke berørt.

Polygami ansees generelt som en lite gunstig ordning i praksis. Samtidig synes juridiske forsøk på modifisering av eller forbud mot polygami som en mannlig rett, å skape sterke konflikter.

Muslimer i Norge oppfordres som tidligere nevnt til å følge norsk lov og dermed er polygami i prinsippet utelukket, men i praksis kan det forekomme. For det første kan flyktninger som ankommer Norge i voksen alder ha inngått flere ekteskap i hjemlandet hvor dette er tillatt. Gjenforening blir da generelt et spørsmål som må behandles av norske myndigheter i forhold til norsk lovverk. For det andre kan polygami forekomme i sammenheng med «ufullendte» skilsmisser; på grunn av manglende samsvar mellom norsk og muslimsk skilsmisselovgivning kan en muslim for eksempel være skilt muslimsk, men ikke norsk eller omvendt. Dette kan utnyttes ved at en mann skiller seg fra sin kone etter norsk lov hvilket gir henne krav på offentlige trygdeytelser. Samtidig som han opprettholder ekteskapet etter muslimske regler inngår han også et ekteskap nummer to som anerkjennes av norske myndigheter fordi han er «skilt». På denne måten kan en mann opprette et polygamt hushold. Men denne bevisste manipuleringen med reglene kan trolig bedre betegnes som en variant av trygdemisbruk enn en kamp om rett til å ha flere koner. Et annet problem blir det hvis det eksisterer en norsk skilsmisse og ektemannen likevel nekter sin kone muslimsk skilsmisse. Han står da fritt til å inngå et nytt ekteskap både etter norsk og muslimsk lov. I følge norsk lov kan selvfølgelig også kvinnen gifte seg på nytt, men for de fleste muslimske kvinner kan det være vanskelig å gjøre dette før de er muslimsk skilte. Dette fordi det både strider mot muslimsk lov og fordi det er lite anerkjent i muslimske miljøer. I slike tilfeller er da mannen etter muslimsk lov gift med to. Hvis kvinnen gifter seg igjen etter norsk lov er hun etter muslimsk lov gift med to, hvilket for en kvinne er forbudt. Brutte ekteskap kan derfor ende i former for «polygami». Dette er problemer som diskuteres i moskemiljøer både i Norge og i andre vestlige land og det arbeides aktivt for å finne rettsløsninger og / eller meklingsinstanser som kan hindre denne typen konflikter fra å vedvare (for en bredere innføring i disse debattene se Vogt 2000).

Tidsbestemte ekteskap

Innen shia-islam eksisterer også en annen form for ekteskap, dvs. såkalte tidsbestemte ekteskap – muta – eller – sighe. Innen sunni-islam har denne ekteskapsformen vært forbudt siden det 7.ende århundre, men i det shia-dominerte Iran har den vært tillatt, og siden den islamske revolusjonen i 1979 har den fått fornyet oppmerksomhet. Tidsbegrensede ekteskap er forøvrig ikke begrenset til Iran, men kan også praktiseres av shia-muslimer fra andre land. Til forskjell fra vanlig ekteskap – nikah – innebærer ikke tidsbestemte ekteskap noen etablering av formaliserte rettigheter og plikter utover hva de to partene avtaler seg imellom og kontraktfester. Det dreier seg utelukkende om en personlig avtale mellom en mann og en kvinne og i shia-rett omtales det som «marriage of pleasure». Ekteskapets varighet avtales på forhånd og denne kan variere fra en time til 99 år. Likeledes avtales størrelsen på kvinnens mahr, dvs mannens brudegave til kvinnen. Eventuelle barn ansees som legitime, men forøvrig frarådes det å få barn i slike forhold. Det å få barn ansees som en viktig målsetting med det vanlige ekteskapet – nikah, mens muta-ekteskap altså har «pleasure» som sin målsetting. Skilsmisse eksisterer ikke, men slike ekteskap ender når kontraktperioden er ute. En mann kan inngå flere parallelle tidsbegrensede ekteskap, men en kvinne kan bare inngå et av gangen.

Tidsbegrensede ekteskap legitimerer samvær og seksuelle relasjoner mellom menn og kvinner som forøvrig ikke ville ha tillatelse til å tilbringe tid alene sammen. Mannens muligheter til å kontrollere kvinnens adferd er langt mindre enn i vanlige ekteskap og kvinnen kan dermed sikre seg både seksualitet og en sterkere grad av autonomi. På den annen side har hun svakere rettsvern i tilfellet hun skulle føde barn og ha behov for underhold utover hva som opprinnelig ble stipulert i kontrakten.

Ifølge de iranske rettslærde som støtter denne formen for ekteskap, representerer den en gunstig måte å regulere folks seksuelle behov på; folk kan få utløp for seksuelle behov og samtidig forbli innenfor islamske rammer. Dette er imidlertid omstridt og mange iranske shia-muslimer er sterke motstandere av tidsbestemte ekteskap.

Slike ekteskap kan registreres hos en islamsk rettslærd, men dette har aldri vært obligatorisk. I den senere tid har imidlertid iranske myndigheter støttet forslag om offentlig registrering (for en nærmere redegjørelse for tidsbestemte ekteskap, se Haeri 1989, Mir-Hosseini 1994).

Tidsbegrensede ekteskap forekommer også i Norge, men ifølge Vogt er det først og fremst ikke-muslimske norske kvinner som inngår slike kontrakter med shi'a-muslimske menn (2000:127). Dette dreier seg hovedsaklig om private avtaler, de registreres ikke og de impliserer ingen krav om formelle rettigheter. I norsk sammenheng blir dette dermed å anse som et samboerskap.

buddhisme

Buddhistisk lære befatter seg som nevnt svært lite med ekteskap og familieliv, og buddhisters praksis på dette området kan derfor variere i samsvar med dominerende idealer i de samfunn hvor de lever. Majoriteten av buddhister lever monogamt, men det finnes eksempler på grupper som praktiserer polygyni og polyandri (f.eks. sher-paene i Nepal, grupper av tibetanere). I bl.a. Thailand, Vietnam og Kina eksisterte det tidligere lovreguleringer av mer eller mindre formaliserte former for flergifte, men i dag er flergifte forbudt. Tidligere praktisering av flergifte hadde ingen læremessig begrunnelse; buddhistiske skrifter sier lite eksplisitt om hvorvidt man kan ha en eller flere ektefeller. Hva som poengteres er nødvendigheten av – for lekfolk – å ivareta sine forpliktelser overfor ektefelle, barn, foreldre og øvrige slektninger. Men ifølge religionshistoriker Egil Lothe kan disse vanskelig tolkes som annet enn en støtte for det monogame ekteskap.

kristendom

Kristne kirker, kristne menigheter eller menigheter bygd på Bibelsk grunn akseptere uhyre sjelden flergifte. Inspirert av sentrale Bibeltekster vil det absolutte flertall av kristne hevde at et ekteskap kun kan bestå av to parter. Mormonerne – Jesu Kristi kirke av de siste dagers hellige tillot opprinnelig flergifte, men som nevnt ble dette forbudt i 1890, og det er i dag bare helt spesielle grupper i USA som praktiserer dette.

Hvis en aktiv kristen innleder utenomekteskaplige relasjoner kan dette få konsekvenser både for hans / hennes deltakelse i religiøse handlinger og deres sosiale tilhørighet til egen kirke eller gruppe. Hvorvidt en kirke eller gruppe i Norge direkte involverer seg i medlemmenes private vandel varierer sterkt, men det prinsipielle synet synes mer eller mindre felles. I Den ortodokse kirken kan et medlem utelukkes fra sakramentfellesskapet til det endrer sin adferd. Hos Jehovas Vitner kan medlemmer som ikke endrer adferd ekskluderes ikke bare fra den religiøse forsamlingen, men også fra et hvert sosialt fellesskap; han / hun blir «sosialt død». – Blant kristne kan utenomekteskaplige relasjoner bidra til at det formelle ekteskapet oppløses, men muligheten for å annullere ekteskap, for skilsmisse og gjengifte varierer.

Den katolske kirke aksepterer ikke skilsmisse og dermed heller ikke gjengifte. En

person som er viet i kirken og sivilt skilt og sivilt gjengiftet (f.eks. etter norsk lov), defineres som å leve i hor og kan dermed utelukkes fra sakramentfellesskapet. I slike tilfeller anser den katolske kirken norsk ekteskapslovgiving som irelevant. Et katolsk ekteskap kan bare oppløses gjennom formell annullering som følger spesielle kirkerettslige prosedyrer.

Ortodokse kirkelover aksepterer generelt prinsippet om ekteskapsannulering, men de tillater også skilsmisse og gjengifte i kirken.

Jehovas Vitner og Den forente familie aksepterer i prinsippet både skilsmisse og gjengifte. Smiths venner derimot aksepterer skilsmisse, men ikke gjengifte. Medlemmer som gifter seg på nytt er ikke lenger ønsket i menigheten. Ulike læstadianske grupper er negative til skilsmisse og gjengifte representerer et svært kontroversielt tema. Jesu Kristi Kirke av de siste dagers hellige aksepterer skilsmisse og gjengifte hvis vielsen har funnet sted sivilt eller «i menigheten». Har man derimot blitt viet «i templet for evigheten» er ikke skilsmisse tillatt.

Den norske statskirken aksepterer både skilsmisse og gjengifte, men enkelte prester nekter å vie fraskilte og blant grupper av medlemmer aksepteres ikke gjengifte.

konklusjon

Hverken hinduisme, buddhisme, sikhisme, islam eller kristendom anbefaler flergifte. Innen islamsk lov har en mann rett til å ekte fire kvinner, men som vist anbefales det ikke. I praksis er det et marginalt fenomen. Historisk sett har det forekommet flergifte blant buddhister, hinduer og sikher, men den dominerende praksis har vært monogam. I dag synes flergifte bare å forekomme i spesielle unntakstilfeller, og det har da ingen religiøs legitimitet. For kristne er flergifte religiøst forbudt.

Litteraturliste

- Bredal, Anja (1998) *Arrangerte ekteskap og tvangsekteskap blant ungdom med innvandrerbakgrunn*. Oslo: Kompetansesenter for likestilling
- Bredal, Anja (1999) *Arrangerte ekteskap og tvangsekteskap i Norden*. Tema Nord 1999:604. København: Nordisk Ministerråd
- Conze, Edward (1975) *Buddhism: Its Essence and Development*, Harper Torchbooks, New York
- Foy, Whitfield (1978) Editor's note – Sikhism, i *Man's religious Quest*, Foy W. (ed.) The Open University Press, London
- Gombrich, Richard & Obeyesekere, Ganath (1988) *Buddhism Transformed: Religious Change in Sri Lanka*, Princeton University Press
- Haeri, Shahla (1989) *Law of desire. Temporary Marriage in Shi'i Iran*. Syracuse University Press
- Heistø, Rigmor (red.) (1997) *Dette tror vi. 37 norske trossamfunn og livssynsorganisasjoner presenterer seg selv*. Libretto forlag
- Jacobsen, Dorianne & Wadley, Susan (1977) *Women in India: Two Perspectives*, Manohar Book Service, New Delhi
- Kayed, Camilla (1999) *Rett, religion og byråkrati – en studie av skilsmisse blant muslimer i Norge*. Hovedoppgave i sosialantropologi, Universitetet i oslo
- Keddie, Nikki (1979) Problems in the Study of Middle Eastern Women, i *International Journal of Middle East Studies*, 10
- Lamb, Cristopher (red.) (1998) *Marriages between Christians and Muslims. Pastoral Guidelines for Christians and Churches in Europe*, CEC / CCEE in Europe Committee
- Leslie, Julia (1989) *The Perfect Wife: The Orthodox Hindu Woman according to the Stridharmapaddhati*, Oxford Univerity Press, Bombay
- Menski, Werner (1981) Legal Pluralism in the Hindu Marriage, i *Hinduism in England*, Bowen, David (ed.) Bradford College, Bradford
- Mir-Hosseini, Ziba (1994) Strategies of Selection: Differing Notions of Marriage in Iran and Morocco, i *Muslim Women's Choices*, Fawzi El-Solh, Camilla & Mabro, Judy (red.) Berg Publishers
- Mortimer, Edward (1981) *Faith and Power: The Politics of Islam*, Vintage Books, New York
- Nimri Aziz, Barbara (1978) *Tibetan Frontier Families: Reflections of Three generations from D'ing-ri*, Vikas Publishinmg House PVT LTD, New Delhi
- Pearl, David (1995) *The application of Islamic law in the English Courts*. 1995. Noel Coulson Memorial Lecture
- Thorbjørnsrud, Berit (1999) *Controlling the body to liberate the soul. Towards an analysis of the Coptic Orthodox concept of the body*. Avhandling for graden Dr. art. v/ Universitetet i Oslo
- Reichelt, Vilde (1998) *Like barn leker best: Et innblikk i sikhene og deres ekteskaps-tradisjoner*, hovedoppgave i religionshistorie, Universitetet i Oslo
- Sri Rahula, Walpola (1991) *Buddhas lære*, Solum forlag, Oslo
- Vogt, Kari (1995) Kommet for å bli. Islam i Vest-Europa. J.W.Cappelen Forlag AS
- Vogt, Kari (1997) *Reise i Iran*. (1997) J.W. Cappelen Forlag AS
- Vogt, Kari (2000) *Islam på norsk. Moskeer og islamske organisasjoner i Norge* J.W. Cappelen forlag AS

Materiell i forbindelse med Handlingsplan mot tvangsekteskap:

- *Handlingsplan mot tvangsekteskap*. Oslo: Barne- og familiedepartementet , 1998. Q-0980/2
- *Sluttrapport fra seminaret TVANGSEKTESKAP, Quality Ambassador Hotell Drammen, 20.-21. april 1998*. Oslo: Barne- og familiedepartementet 2001, Q-1019B
- *Syn på ekteskap blant hinduer, buddhister, sikher, muslimer og kristne*. Utarbeidet av Berit Thorbjørnsrud. Oslo: Barne- og familiedepartementet 2001, Q-1020B
- *Tvangsekteskap – en utfordring for deg som er ansatt i det offentlige*. Oslo: Barne- og familiedepartementet 2001, Q-1021B
- *Tvangsekteskap. Informasjon til foreldre*. Oslo: Barne- og familiedepartementet 2001, Q-1022B
- *Tvangsekteskap. Informasjonskort til ungdom*. Oslo: Barne- og familiedepartementet 2001, Q-1026B
- *Lover og konvensjoner relatert til tvangsekteskap*. Oslo: Barne- og familiedepartementet, 2001, Q-1027B
- *Systematisering av erfaringer fra arbeid mot tvangsekteskap*. Utarbeidet av Camilla Kayed. Oslo: Barne- og familiedepartementet 2001, Q-1023B
- *Tiltak mot tvangsekteskap – veileder for offentlige ansatte i møte med ungdom som trues med eller utsettes for tvangsekteskap*. Utarbeidet av Per Øyvind Bastøe. Oslo: Barne- og familiedepartementet 2001. Q-1025B
- *Hva vet du om meg?* Video. Utarbeidet av Cliff A Moustache, Nordic Black Theatre og Tanvir Ul Hassan, Kreativ Media Produksjon. Oslo: Barne- og familiedepartementet 2001. Q-1024B